

TUNUP SAQQAA – KONTAKTER MELLEML ØST- OG VESTGRØNLAND

RAPPORT OVER FORUNDERSØGELSE OG ARKIVSØGNING,
OKTOBER 2001 - MARTS 2002

Einar Lund Jensen, SILA og Nanortalik Museum

INDHOLDSFORTEGNELSE

Indledning	s. 1
Resumé og status	s. 2
Arkiver og arkivmateriale	s. 4
Rigsarkivet	s. 4
Det kongelige Bibliotek	s. 12
Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm	s. 15
Nationalmuseet i Danmark	s. 16
Arktisk Institut	s. 17
Nanortalik Museum	s. 18
Grønlands Nationalmuseum & Arkiv (NKA)	s. 20
Archiv der Brüder-Unität	s. 22
Litteratur	s. 24
Uddrag af kildematerialet	s. 28
a) Lytzen og Rüttel	s. 28
b) Isak Lunds beretning om de indvandrede østgrønlandere 1887	s. 29
c) Forstanderskabets forhandlinger	s. 33
d) Sydgrønlands Inspektorats korrespondance	s. 37
e) Korrespondance til og fra Direktoratet for den kongelige grønlandske Handel	s. 45
f) Indberetninger til Indenrigsministeriet om tilstanden i Grønland	s. 48
g) Indberetninger fra missionariater og præstegæld	s. 52
Samtaler i Nanortalik februar 2002	s. 54
Indvandring til og bosættelse i Syddistriktet omkring år 1900	s. 59

RAPPORT
OVER
FORUNDERSØGELSE OG ARKIVSØGNING
I FORBINDELSE MED PROJEKTET
”TUNUP SAQQAA – KONTAKTER MELLEML ØST- OG VESTGRØNLAND”

Undersøgelsen er foretaget for:

Projektet Tunup Saqqaa
v/ forskningsprofessor H. C. Gulløv
SILA
Nationalmuseet
Frederiksholm Kanal 12
1220 København K

og

Nanortalik Museum
v/ museumsleder Kristine Raahauge
Box 90
3922 Nanortalik

Einar Lund Jensen, april 2002

INDLEDNING

Formål og baggrund

Formålet med de undersøgelser, der ligger til grund for denne rapport, har været at foretage en vurdering af mulighederne for med udgangspunkt i historisk og etnohistorisk kildemateriale at belyse spørgsmål omkring indvandring fra Østgrønland til Sydgrønland, samt hvilke konsekvenser indvandringerne sammen med ændringer i erhvervsforholdene havde for bebyggelsesstrukturen i Nanortalik distrikt i perioden 1850-1950.

SILA – Nationalmuseets Center for Grønlandsforskning foretager i disse år arkæologiske undersøgelser med henblik på en kortlægning og beskrivelse af den forhistoriske bosætning i Sydgrønland. Med ovennævnte undersøgelse af det historiske materiale er det ønsket at føre analyserne op i historisk tid.

Første del af undersøgelserne bestod i søgning af kildemateriale til belysning af indvandring af befolkningsgrupper fra Østgrønland til Vestgrønland i perioden op til 1900, hvor den sidste gruppe på 38 personer tog rundt om Kap Farvel, blev døbt og bosatte sig i Nanortalik distrikt. Arbejdet blev iværksat af og foretaget med støtte af og under projektet ”Tunup Saqqaa: kontakter mellem Øst- og Vestgrønland” ved forskningsprofessor H.C. Gulløv, der er tilknyttet SILA.

Undersøgelsen skaffede overblik over kildemateriale til belysning af disse indvandring, men viste samtidig en sammenhæng mellem indvandringerne fra Østgrønland og såvel bebyggelsesmæssige, sociale og erhvervmæssige forhold i Nanortalik distrikt. Materialet viste endvidere, at både lokale og centrale instanser og myndigheder havde overvejelser om en erhvervs- og bebyggelsespolitik for området og tog beslutninger, der fik indflydelse for forholdene ind i 1900tallet.

Med baggrund i dette skaffede Nanortalik Museum ved museumsleder Kristine Raahauge midler til en fortsættelse og udvidelse af det oprindelige projekt til også at omfatte en forundersøgelse vedrørende befolkningssituationen i Nanortalik distrikt i perioden 1850 til 1950 og udviklingen i bebyggelsesstrukturen i distriktet i samme periode. Der skulle desuden tages kontakt til nulevende efterkommere af indvandrede grønlændere i Nanortalik Kommune og laves interviews med disse om overleveringer fra forfædrene, samt aktiviteter i forbindelse med 100-årsdagen i 2001 for dåben af de sidst indvandrede.

Undersøgelserne er foretaget i perioden oktober 2001 til marts 2002 med placering i SILA, men for en stor del af tiden med søgning i arkiver m.m. i København. Der er desuden fra 6.-14. februar 2002 foretaget en studietur til Nanortalik med henblik på indsamling af kildemateriale på Nanortalik Museum, kontakt til informanter samt koordinering og diskussion af projektet.

RESUMÉ OG STATUS

Rapportens indhold

Rapporten sigter på at give et overblik over det kildemateriale og den litteratur, der kan belyse de i indledning skitserede problemstillinger. Undersøgelserne er foretaget på arkiver m.m. i København og med studietur til Nanortalik. Det har inden for de givne rammer ikke været muligt at foretage studieture til Nuuk og Herrnhut, hvor især arkivsøgning på "Archiv der Brüder-Unität" må formodes at resultere i en del materiale, der kan tilføre undersøgelse vigtige oplysninger.

Rapporten indeholder en oversigt over arkivalisk materiale og dets placering på forskellige institutioner samt anvisninger til den nemmeste adgang til materialet. Der er desuden udarbejdet en liste over litteratur. I forlængelse heraf er medtaget afskrift og uddrag af udvalgte kilder med henblik på at give eksempler på arten af kilder og de oplysninger, der kan findes i disse. Endelig er udarbejdet en kort fremstilling, der tager udgangspunkt i en gruppe på 50 personer, der i 1887 indvandrede fra Sydøstgrønland til Sydvestgrønland. Hensigten hermed er både at vise, at der i kildemateriale findes oplysninger, der belyser indvandringen af østgrønlandske befolkningsgrupper til Sydvestgrønland, og for at demonstrere, hvordan netop problemstillinger omkring erhvervs- og ernæringsforhold, sociale forhold og bebyggelsesstrukturen i området kunne opstå som en konsekvens af indvandringen.

Om kildematerialet

Undersøgelserne har fra starten været koncentreret om søgning på arkiver i Danmark, og det her fundne materiale er domineret af indberetninger, breve osv. til og fra de offentlige myndigheder. Materialet giver mange konkrete oplysninger om de begivenheder, der fandt sted i området, og er selvfølgelig grundlæggende for en fremstilling og vurdering af de koloniale myndigheders politik på dette område.

En fremstilling udelukkende ud fra disse kilder ville give en ensidig synsvinkel. Imidlertid er der i det gennemgåede materiale kun meget få og sporadiske levn fra den lokale befolkning, og specielt de østgrønlandske indvandrere er –på nær nogle få markante personligheder– næsten helt tavse. Beretninger og informationer fra efterkommere af de indvandrede østgrønlandere åbner op for oplysninger og problemstillinger, der ikke forekommer eller som man forholder sig anderledes til i materialet fra myndighederne. Fortsat søgning efter etnohistorisk kildemateriale må derfor formodes at give yderligere grundlag for at fokusere på andre problemstillinger og anskue tingene fra andre synsvinkler end materialet fra de offentlige myndigheder.

Det samme gør sig gældende for en del materiale, fx breve, dagbøger, erindringer o.l. fra personer, der har været i området i en kortere eller længere tid, og som beskriver og kommenterer andre forhold end det tidligere nævnte materiale og oftest med en personlig tilgang, og som kan give yderligere nuancerede svar på spørgsmål om begivenheder og forhold i den omhandlede periode. Og videre søgning vil muligvis kunne bringe yderligere materiale for dagens lys.

Endelig vil en gennemgang af materiale i herrnhuternes arkiv "Archiv der Brüder-Unität" uden tvivl give vigtige oplysninger om især de østgrønlandske indvandrere og forhold omkring disse, ligesom søgning på Grønlands Nationalmuseum & Arkiv vil kunne give yderligere materiale.

Videre undersøgelser

Allerede ud fra de nuværende undersøgelser er det imidlertid vurderingen, at der vil være

tilstrækkeligt grundlag for iværksættelse af et egentligt forskningsprojekt, og der er udarbejdet projektbeskrivelse med følgende titel:

Bopladser og bosættelse i Nanortalik distrikt 1850-1950
-En historisk undersøgelse af indvandringen fra Sydøstkysten og ændringer i erhvervsforholdene.

Projektets primære mål vil være at foretage en undersøgelse af bebyggelsesstrukturen i Nanortalik distrikt i perioden 1850-1950, og i forbindelse hermed vurdere, hvilken betydning indvandring af befolkningsgrupper udenfor distriktet, samt ændringer i erhvervsforholdene har haft for udviklingen af bebyggelsesstrukturen i distriktet. Som led i undersøgelseerne lægges vægt på inddragelse af etnohistorisk kildemateriale bl.a. ved folk i Nanortalik kommune, især efterkommere af indvandrere fra Østgrønland, der netop i disse år viser stor interesse for historiske begivenheder og forhold, som indgår som centrale del af undersøgelsen.

Der lægges stor vægt på, at der som en del af undersøgelsen skal ske en overførsel af viden til Grønland, samt at der skal være et formidlingsmæssigt perspektiv, så resultaterne bliver publiceret i forskellig form og på såvel grønlandsk og dansk, og at der i samarbejde med Nanortalik Museum laves en udstilling.

På grundlag af de hidtidige undersøgelser er der søgt støtte hos Landsstyreområdet for kultur, undervisning, kirke og forskning (KIIP) til videreførelse af forundersøgelse, herunder studietur med henblik på arkivsøgning i Herrnhut.

Det er desuden målet at skaffe midler til gennemførelse af det ovenfor skitserede forskningsprojekt.

ARKIVER OG ARKIVMATERIALE

Arkivmateriale til belysning af østgrønlandske befolkningsgruppers indvandring til og bosættelse i Sydvestgrønland findes spredt på arkiver og andre institutioner i Danmark, Grønland og Tyskland. I den følgende oversigt gives en kort introduktion til hver enkelt institution, og hvor det er nødvendigt en henvisning til registraturer, vejledninger m.m. til adgangen til arkivmaterialet. Derefter gives eksempler på kilder og kildegrupper med angivelse af indhold og årstal, samt om muligt antydning af materialets omfang.

I denne oversigt er medtaget kildemateriale, der med sikkerhed indeholder oplysninger om det aktuelle emne, eller hvor der er en mulighed for dette. Der har kun været ressourcer til en nærmere gennemgang af en meget lille del af materialet, og der er derfor en vis mulighed for, at noget af de angivne kildegrupper alligevel ikke indeholder relevant oplysninger, men på den anden side er det også højst sandsynligt, at der ved en nærmere og grundigere gennemgang kan findes relevante kilder i kildegrupper, som ikke er medtaget her.

RIGSARKIVET

Handel, administration og den danske mission har fra starten af kolonisationen i Grønland haft forskellige og skiftende placeringer i den danske centraladministration og er derfor placeret forskellige steder i Rigsarkivet. En grundig oversigt over administrationshistorien og en vejledning til at søge materialet findes i Klaus Petersen: Rapport om Rigsarkivets Grønlandssamlinger – med specielt hensyn på KGH og Grønlands Styrelse (utrykt, Grønlands Arkiv 1996).

En fremstilling i grove træk af de grønlandske sagers placering i statsadministrationen vil dog være nødvendig. Fra starten har handel (og herunder den almindelige administration) og mission været adskilt. Indtil 1848 hørte den overordnede bestyrelse af handel under Rentekammerets kontor for grønlandske, færøske og islandske sager. Ved ministerialreformen i 1848 overgik handel og administration til Indenrigsministeriet. Den daglige drift og administration blev drevet af skiftende instanser, fra 1774 KGH.

Missionen blev administreret af Missionskollegiet, der indtil 1848 refererede til Danske Kancelli, fra 1848 til Kultusministeriet. 1859 blev Missionskollegiet ophævet og den direkte administration af missionen i Grønland henlagt til Kulturministeriets 1. Kontor.

Som følge af en reform i 1908 skiftede missionen i Grønland navn til kirke- og skolevæsen. Reformen betød desuden adskillelse af handel og administration i en kort periode (1908-12). 1912 oprettedes Styrelsen af Kolonierne i Grønland, fra 1925 med navnet Grønlands Styrelse. Alle sager blev nu henlagt under én administration, og styrelsens direktør refererede direkte til henholdsvis Indenrigsministeren og Kultusministeren (fra 1916 Kirkeministeren).

1929 overgik Grønlands Styrelse til Ministeriet for Søfart og Fiskeri. 1933 skiftede Grønlands Styrelse igen ministerium, denne gang til Statsministeriet, sager vedrørende kirke og skole dog først i 1935.

Rentekammeret

Rentekammeret var indtil 1848 statsmagtens regeringskontor, der bl.a. varetog den overordnede politik vedrørende de nordatlantiske kolonier. Arkiv materialet består af fx kongelige resolutioner,

reskripter og kopibøger. Som indgang anvendes: Jens Holmgaard (1964): Rentekammeret I. Danske og norske afdelinger 1660-1848. (Vejledende Arkivregistraturer XII, udgivet af Rigsarkivet).

Eksempler på materiale:

Nr.	Årstal	Indhold
11.26.36-37	1749-1849	Afleveringsdesignationer for diverse rentekammerkontorer, bl.a. Grønlands kontor
234.5	1717-1773	Kopibog for Færøernes, Grønlands og Vestindiens renteskriverkontor

Administration og handel

Afleveringen af arkivmaterialet fra handel og administration af Grønland er foregået meget usystematisk, hvilket gør det svært at overskue afleveringsfortegnelsernes indhold.

Oversigt over arkivmaterialet for disse sager findes i tre registranter, nemlig 1) folioregistratur 140 (Handelskompagnier og kongelige Handeler som har virket i Grønland, Island, Færøerne og Finmarken m.m. (Heibergs registratur)), 2) folioregistratur 189 (Grønlands Handel og Styrelse), samt 3) Journal for offentlige arkiver, proveniens 30: Gruppeordnede sager. Ved anvendelse af arkiverne skal disse anvendes som indgang.

Folioregistraturer 140 og 189

Folioregistratur 140 omhandler arkivalier for dansk handel og administration i flere områder i 1700- og 1800tallet. Folioregistratur 189 omhandler udelukkende grønlandske sager og indeholder både en sammenskrivning af hovedparten af de grønlandske sager i folioregistratur 140 og en oversigt over materiale indleveret af Grønlands Styrelse til Rigsarkivet af flere omgange i perioden 1920-1943.

Eksempler på materiale:

Nr.	Årstal	Indhold	Pk./bd.
		<u>Det kongelige oktroyerede almindelige Handelskompagni</u>	
131-34	1753-1774	Grønlandsk kopibog	4
139	1752-1774	Grønlandske dokumenter	1
		Den overordnede direktion for den grønlandske, islandske, finmarkske og færøske handel	
439	1781-88	Referatprotokol	1
		Den grønlandske Handelskommission (1788-1816)	
RA 881	1788-1816	Kopibog	4
RA 881	1806-1816	Brevkoncepter	1
RA 881	1788-1816	Referatprotokol	3
RA 881	1789-1808	Indkomne breve	5

RA 881	1787-1790	Diverse	1
		<u>Den administrative Direktion for den kongelige grønlandske Handel (1774 ff)</u>	
	1775-1880	Referat- og resolutionsprotokoller	102
	1825-1880	Alfabetisk registre til referatprotokoller	40
	1775-1879	Grønlands kopibog (breve til Grønland	41
	1846-1889	Brev-koncepter	4
	1776-1784	Referat og Resolutions-Protokol for Breve fra Grønland	7
	1783-1819	Ekstrakter af Breve fra Grønland. Med Resolutioner	2
	1775-1819	Grønlandske breve (indkomne fra Grønland)	11
	1820-1873	Ekstrakter af Breve fra Syd-Grønland. Med Resolutioner	2pk/32bd
	1820-1874	Grønlandske breve. Indkomne Breve fra Sydgrønland. Med resolutioner.	32
	1874-1898	Søndre Inspektors breve	12
	1795-1901	Sydgrønlands Inspektors korrespondance	6
	1873-1894	Hovedindberetninger til Indenrigsministeriet	2
	1894-1899	Indberetninger om tilstanden og begivenhederne i Grønland	1
		<u>Indberetninger m.m.</u>	
	1849-1873	Skematiske indberetninger fra Grønland	18
	1874-1901	Skematiske Indberetninger	5pk/1bd
	1846-1855	Breve fra og til Inspektør Hollbøll (Syd-Grønland)	1
	(1849-1876)	Kopier af Direktions-Skrivelser til Syd-Grønland	1 læg
		<u>Diverse korrespondancesager</u>	
1a		Missionen 1855-57, 1873/74, 1878/79	1
4b		Betænkninger over grønlandske huse og uddeling af proviant i trangtid 1835-48	1
		Trangtid i Julianehaab, Ivigtut 1853/54	
6a		Missionen: Udestaaende fordringer og korrespondance derom	1
7		Grønlænder udflytning, ældre sager (1829-1845)	1
		Brødre-Unitetet (1832-1885)	
37		De grønlandske forstanderskabers oprettelse m.m. (1861-1880)	1
38 a,b,c		Forstanderskaberne 1882-99	3
39 b		Forstanderskaberne samt populations- og erhvervsforhold 1860-85	1
40 a,b		Kommissionen for grønlandske Anliggender og Forstanderskaberne 1872-79	2
42		Produktionslister og mandtalslister over Grønlændere og blandinger	1
		Produktionslister (1879-1911)	
61		Kommissionssager	1
62		Grønlandske skikke og vedtægter	1

		<u>Dagbøger og skibsjournaler</u>	
	1774-1916	Dagbøger	44
	1839-1839	Journal ført af Assistent Carl Christen Didrich Wolf ved Kolonien Frederikshaab	1 hæfte
	1847-1850	Dagbog holden af Th. Thomsen ombord i Briggen Mariane ført af Kaptajn J.H. Dreier på Rejsen fra Kbh. til Fiskenæs på Grønland	1
	1853-54	Dr. Rinks journaler fra Julieanehaab	1
	1848-94	Julianehaabs Lægeregnskab	2
		<u>(Aflevering juli 1920)</u>	
29-36	1899-1916	Sager henlagt på Journal Nr.	8
42-47	1898-1908	Breve fra Grønland	6
52-53	1910-1916	Landsraadssager	2
58-61	1899-1916	Forstanderskabssager	4
64-65	1894-1916	Angmagssalik	2
78-81	1845-1916	Fiskeriforsøg	4
91	1908-1916	Lægevæsen i Grønland	1
100-102	1900-1912	Indberetninger fra Kolonierne, læger og skibsførere	3
107	1899-1907	Korrespondance med Missionen	1
108	1895-1902	Koncepter	1
110	1912-1916	Indberetninger fra præstegældene i Grønland	4
131		Statistisk materiale	1
136	1899-1908	Fortegnelser over Breve til Grønland	1
		<u>(Afl. 24. juli 1920)</u>	
2	1905-1910	Inspektørembeds-Korrespondance	1
19	1912-1917	Fiskeriforsøg	1
22	1905-1916	Koncepter	1
23	1911-1915	Skematiske indberetninger	1
		<u>Aflev. den 23/9 1920</u>	
2	1901-1905	Inspektørembeds-Korrespondance	1
11	1890-1896, 1899-1900	Indkomne Breve	1
20	1902-1910	Skematiske Indberetninger	1
		<u>Aflev. den 6/11 1920</u>	
21	1880-1900	Afgaaede Breve	3
		<u>(aflevering 27/10 1924)</u>	
	1880-1903	Resolutions Protokoller	23
	1880-1903	Registre til resolutions Prot	23
	1880-1911	Grønlandske kopibøger nr. 43-74	32
		<u>Afl. april 1943</u>	
15	1917-1925	Landsraad, Kredsmøderne	
16	1911-1919	Kommuneraadene	

28	1917-1925	Sager henlagt på Journalnumre	
86	1917-1919	Alm. Indberetning fra Præstegældene	
		<u>Diverse</u>	
	1900-1916	Indberetninger fra kolonierne, læger og skibsførere	3
	1873-1918	Skematiske indberetninger	25
	1891-1911	Forbrugerprotokol for Frederikshaab og Julianehaab	2

Grønlands Styrelse 1912-49

Oversigten over dette arkivmateriale findes i afleveringsfortegnelser for de offentlige arkiver, proveniens 30 (ved bestilling refereres desuden til Grønlands Styrelse).

Eksempler på materiale:

Gruppeordnede sager:

Gruppe	Årstal	Indhold	Pk.
15	1926-1940	Landsraad, Sysselraad m.m.	14
16		Kommuneråd m.m.	
25	1917-1940	Hovedindberetninger	9
28	1923-1940	Sager henlagt på Journal nr.	27
50	1918-	Torskefiskeri ved Julianehaab	1
	1918-1939	Diverse sager vedr. fiskeriforsøg m.m.	6
	1908	Torskefiskeriet for hele landet	1
64	1901-1940	Statistik, materiale ved folketal, produktionslister	5
72	1911-1940	Understøttelser, opdragelser, opholdstilskud	5
78	1924-1940	Kirke- og skolevæsen m.m.	9
84	1913-1940	Præstekonventer, kateketmøder m.m.	3
86	1920-40	Almindelige indberetninger fra præstegældene	7
112	1922-1940	Det østgrønlandske Spørgsmål (Det østgrønlandske Kompagni)	10
115	1932	Inspektionens forretninger: Julianehaab og Frederikshaab	1

Ministeriet for Grønland 1955-1987

Oversigten for dette arkivmateriale findes i afleveringsfortegnelser for de offentlige arkiver, proveniens 30.

	<u>Økonomisk-statistisk Kontor</u>	
1921-1947	Skematiske Indberetninger	11
19336-54	Oversigt over erhvervsmidler m.m. uddraget af Handelens skematiske indberetninger	1

Mission og kirke

Missionskollegiet

(Bjørn Kornerup (1957): Danske Kancelli og de dermed beslægtede institutioner. (Vejledende arkivregistratur for Danske Kancelli, s. 152-54.)

Eksempler på materiale:

Nr.	Årstal	Indhold	Bd./pk.
5	1785-1856	Grønlandsk Missions Brevbog Kopier af udgående breve	6
6	1857-1859	Missions Brevbog Kopi af indgående breve	1
8	1727-1810	Indkomne sager den grønlandske mission vedk	10
13	1811-1829	Missionssager Indkomne sager m.m.	7
15	1828-58	Missionsberetninger m.m. for Grønland Indkomne breve, indberetninger, dagbøger m.m. fra missionærer i Grønland med betænkninger, voteringer samt brevkoncepter m.m.	16
18+21+22	1741-1858	Missionsregnskaber	14

Kultusministeriet

(Niels Petersen (1984): Kultusministeriet, s. 257-58. (Administrationshistoriske Studier nr. 10, Rigsarkivet/Gad).

Nr.	Årstal	Indhold	Pk./bd.
3901	1862-67	Missionsbrevbog med register	1
3902	1858-67	Missions Collegie Protokol	1
3903-3905	1859-68	Sager til Missionsskollegiets protokol	3
3906-3914	1858-67	Missionsberetninger m.m. fra Grønland	9
3915	1850-1868	Missionssekretær Rungs papirer	1
3919-4042	1850-1913	Missionsregnskaber. Hovedregistre, journaler, kassebøger m.m.	121

Det danske Missionsselskab

Det danske Missionsselskab er en privat institution, og dets arkivalier opbevares i Rigsarkivet under privatarkiv nr. 10.162. Søgevejledning, se: C. Rise Hansen (1987): Det danske Missionsselskab (Rigsarkivet/Gad). Afsnittet om Grønland er side 136-140.

Eksempler på materiale:

Nr.	Årstal	Indhold	Pk./bd.
316	1893-1908	Fortegnelse m.v. over breve fra Det danske Missionsselskab til Grønland	1
317-321	1821-1938	Korrespondance m.v. kronologisk henlagt, vedr.	5

322	1825-1932	Vestgrønland
Korrespondance m.v., sagligt henlagt, vedr.
Vestgrønland. Bl.a.:
C.W. Schultz-Lorentzen: Missionen i Vestgrønland
(ms) 1901. (Trykt København 1902)
Sydgrønlands første Præstekonvent. Godthåb 10.-14. august 1906,
Trykt i Godthåb Seminariums Bogtrykkeri, Godthåb 1906.
323	1855-1932	Korrespondance m.v. vedr. Grønlands østkyst og
Kap York. Bl.a.:
Korrespondance vedr. indberetning og dagbog fra kateket
Lautitz Olsens rejse til østkysten 1961-62.

Private arkiver

- (oversigter: Kargaard Thomsen (1989): Små private arkiver i Rigsarkivets 4. afdeling. (Rigsarkivet og hjælpemidlerne til dets benyttelse, IV,2.)
Vello Helk (1984): Større private arkiver i Rigsarkivets 4. afdeling. (Rigsarkivet og hjælpemidlerne til dets benyttelse, IV, 1.)

Eksempler på materiale:

(De nævnte årstal angiver den periode, det pågældende materiale dækker.)

Herkomst	Indhold
Balle, Johannes:	bl.a. familiekorrespondance
Balle, Nikolai Edinger:	(missionær) breve, kopier af indberetninger og summarisk dagbog (1855-1901)
Bugge, Konrad Olsen:	(kolonibestyrer) breve, korrespondance og dagbøger (1871-1928)
Bugge, Aage:	(provst, lektor) kirkelig korrespondance vedr. grønlandske forhold, dagbøger m.m. (1922-1962)
Garde, Thomas Vilhelm:	korrespondance, dagbøger, bl.a. under ekspedition til Grønlands Østkyst 1883-85
Hammershaimb, W.U.:	Breve (1883-92) fra E.E. Lytzen, missionær i Grønland.
Jensen, Jens Peter:	breve fra datteren Emilie, skrevet i Grønland i 1874-76.
Koch, Svend Lauge:	bl.a. dagbøger og materiale vedr. ekspeditioner til Østgrønland (NB: 34 pk. og 1 ks.)
Mikkelsen, Ejnar:	breve, koncepter m.m. vedr. Grønland (NB: 8 pk.)
Mühre, Carl Frederik:	(kolonibestyrer) bl.a. breve (1879-1928)
Paulsen, Ove Vilhelm:	(botaniker) breve fra eskimologen W. Thalbitzer (1888-1934)
Petersen, Johan:	(kolonibestyrer) dagbøger og uddrag af samme for kolonien Angmagssalik (1896-1935)
Ryberg, Carl:	(direktør for KGH) levnedberetning, personlige papirer m.m. (1854- 1934)
Rüttel, Fr. C. Peter:	(missionær) dagbøger i Grønland (1894-1912)
Thalbitzer, William:	(eskimolog) breve, dagbøger, manuskripter m.m.m. (1889-1959), også for WT's kone (NB: 30 pk.)
Thomsen, Thomas:	breve, akter vedr. striden med eskimologen W Thalbitzer om Angmagssalik-eskimoerne.

DET KONGELIGE BIBLIOTEK

Det kongelige Bibliotek håndskriftsafdeling råder over en stor samling skrifter og breve fra privatpersoner. Indgang til materiale sker gennem følgende registranter:

- "Katalog over det store kongelige Biblioteks Haandskriftsamling. Bd. 11. Færøerne. Island. Grønland. Norge." (udateret) Håndskrifterne er angivet usystematisk.
- "Det kongelige Biblioteks Håndskriftafdeling. Erhvervelser 1924-87. Vejledning i benyttelse, bd. I-II. (1995). I denne er også angivet samlinger indeholdt i det førstnævnte, ældre katalog. Samlingerne er registreret på personnavne.
- On-line databaser: Registranten over erhvervelser 1924-87 findes også som elektronisk database med indgang fra hjemmesiden www.kb.dk, hvor der ligeledes er databaser over erhvervelser efter 1988 samt en brevdatabase. I brevdatabasen kan søges på såvel emne som modtager og afsender.
- Alfr. Krarup (1929): Katalog over Universitetsbibliotekernes Håndskrifter. (Denne samling er overflyttet til Det kgl. Bibliotek)

I det følgende angives en række eksempler på materiale på Det kongelige Bibliotek, som kan indeholde oplysninger, der kan belyse indvandringen af østgrønlandere til den sydlige del af Vedstgrønland og dens følger.

Kilde: "Katalog over det store kongelige Biblioteks Haandskriftsamling. Bd. 11. Færøerne. Island. Grønland. Norge." (Samlinger, der også er medtaget i den nyere og á jour-førte registrant over erhvervelser 1924-87: se forinden.)

Indhold

Lars Dalagers Anhang til de Grønlandske Relationer, skrevet 1752
Dagbog for kolonien Lichtenfels 1791-95

Løsener på grønlandsk 1/1-19/4 1792 og 9-28/2 1793

Joh. A de Fries: Dagbog fra Frederiksdal, Grønland, sendt til I.F. Wetschky i Elbenfeld (1830). Tysk, kopi, 1 vol.

Caspar Kögel: Brev til Chr. Barth, dateret Lichtenau 1. aug. 1862 (Tysk, orig.)

Nicolai Edinger Balle: Om Grønland. Dansk. Autogr. 1 vol. (1856-57)

Et Bind med Sager ang. Grønland. Noget deraf på grønlandsk. (19. Aarh.'s 1. Halvdel)

Journaler, Indberetninger, Brevskaber m.m. Grønlands Colonier og Handel Vedkommende i 18. og 19. Aarhundrede

Lars Dalager: Copie af min Journal den 3. juni 1752, som handler om en ny og uventelig Efterretning fra Østre Grønland eller Østre Bygden

Afskrift af en Række Skrivelser til Inspektørerne i Grønland og fra

Samling/kode

Thottske Samling 989

Ms. micro 1498

1968/75 Orig. tilhører

Brødremenigheden

Christiansfeld

Ms. micro 1499

1968/76 Orig. tilhører

Brødremenigheden

Christiansfeld

NKS 826

Lauge Kochs Samling

NKS 3571

Lauge Kochs Samling

NKS 825

Lauge Kochs Samling

NKS 535

NKS 1299b

Ledreb. 336

NKS 3585

Kilde: ”Det kongelige Biblioteks Håndskriftafdeling. Erhvervelser 1924-87. Vejledning i benyttelse, bd. I-II. (1995).

Herkomst	Indhold	Kode
Balle, Knud (1877-1928) (præst)	Grønlands fremtid. Foredrag 1924	NKS 2227
do	Breve til sønnen Poul Edinger Balle	Tilg. 378
Daugaard-Jensen, Jens (1871-1938) Direktør for Grønlands Styrelse	Papirer og breve	Tilg. 341
Hansen, Johannes (Hansêrak)	Et manuskript på grønlandsk fra o. 1850-60, tillagt Johannes (Hansêrak) Hansen, Sydprøven	Ms. Phot 150 1972/163
do	Hansêraks dagbøger på grønlandsk i afskrift	NKS 3348
do	Hansêraks dagbøger i oversættelse	NKS 3395
do	Skoleprotokol Sydprøven 1883-87	Ms. micro 2361 1977/105
Holm, Gustav	Optegnelsesbøger fra rejser i Grønland 1880-81, 1883-85.	NKS 771
do	Dagbøger m.m. fra rejser i Grønland 1880-81, 1883-85	NKS 3393
Janssen, C.E.	Dagbøger 1844-48, 1856	NKS 764
Janssen, Louise	Dagbøger 1849-55	NKS 764
Jørgensen, A	Breve fra grønlændere	1974/62
Kornerup, Andreas (1857-81)	Manuskripter, tegninger og breve	1978/161
Ostermann, H	Dagbøger over rejser m.m. i Grønland 1901-19	NKS 1411
Rink, H.J. (1819-93)	Breve og autografer	1979/128
Rosen, C.H. (1832-1914)	Div. optegnelser og breve angående Grønlands administration	NKS 2316
William Thalbitzer	Manuskripter, optegnelser, vedrørende Grønland.	NKS 2357 1958/89
do	Dagbøger 1900-01, 1903-04, 1905-06, 1914, 1924, samt notesbøger	NKS 2357 1958/89
do	Brevsamling	NKS 4079

Kilde: Alfr. Krarup (1929): Katalog over Universitetsbibliotekernes Håndskrifter

Herkomst	Indhold	Kode
Olsen, Peder Walløe	Beretning om et ophold i Grønland, Frederics Haab, 1753	Add. 437

Der er udarbejdet registranter over enkelte store privatsamlinger, således Knud Rasmussens i: Jens

Henrik Tiemroth (1996): Knud Rasmussens Papir. Registratur. (Indsigt, Håndskriftsafdelingens arkivregistraturer, bd. 8, red. Bruno Svindborg, Det kongelige Bibliotek.). De enkelte arkivalier er angivet med indhold og oprindelse, og registraturen indeholder register med saglige emneord, samt navne på institutioner, personer og steder.

Samlingen indeholder bl.a. myter og sagn fortalt til Knud Rasmussen af personer tilflyttet fra Østgrønland (fx Aaddaaridaad/Autdarida). Disse er dog ikke medtaget i de nedennævnte eksempler, der er valgt ud fra mulighederne for oplysninger om selve tilflytningen og de tilflyttede personer:

Nummer	Indhold
24	Fotosamling fra de tidligere rejser (1903-06). Indeholder fotos fra bl.a. Den litterære Grønlandsekspedition. Påført en del person- og stednavne.
1157	Fangeren Christian Poulsens livsforløb. 1 s. (1931)
1254	Brevveksling mellem M. Ib Nybroe og Isak Lund Nanortalik 1912-25
1429	Lommebog med dagbogsoptegnelser og notater fra Sydøstgrønland, 1 bd. 1904.
1432-33	Dagbogsoptegnelser og notater fra 6. Thuleekspedition.
1436-37	Brev fra Mylius-Erichsen og Knud Rasmussen til Frederik Balle, 1904.
1502	Sydøstgrønland. Fra Kap Farvel til Angmagssalik. Foredrag i Geografisk Selskab om 6. Thuleekspedition. (1932.)
1507	Mellem isbjørne og hvalrosser. Manuskripter til foredrag og film om Knud Rasmussens første grønlandsbesøg som voksen.
1518	De truende bræers kyst. Foredrag i Geografisk Selskab i 2 hovedafsnit: a) 7. Thuleekspedition 1932 og b) Grønland og grønlænderne. (1933)
1532	Radioforedrag efter hjemkomsten fra 6. Thuleekspedition. (1931)
1533	6. Thuleekspedition. Foreløbig beretning. (1931)

LANDSARKIVET FOR SJÆLLAND, LOLLAND-FALSTER OG BORNHOLM

Landsarkivet for Sjælland m.m. har tidligere modtaget nogle kirkebøger (ministerialbøger) fra Grønland, se: Københavns Kirkebøger, bd. 2. (1974). Med et tillæg omfattende diverse modtagne kirkebøger, herunder kirkebøger fra Grønland og Dansk Vest-Indien. Udgivet af Landsarkivet for Sjælland m.m.

Kirkebøgerne fra Grønland er senere afleveret til Grønlands Arkiv/Toqqorsivik (i dag NKA), og blev i forbindelse hermed affotograferet på filmkort (mikrofiche). Senere er også et udvalg af andre grønlandske kirkebøger (og enkelte andre kirkelige arkivalier) affotograferet. Filmkortene befinder sig på Landsarkivet under betegnelserne LAK5 og LAK6, og oversigt over disse findes i: Registratur over Kirkebøger. LAK6. Grønland. Denne registratur indeholder også en kopi af Grønlands Arkivs Kirkebogsregistratur.

Kirkebøgerne indeholder oplysninger om enkeltpersoner, fx fødsel/dåb, konfirmationer, vielser, dødsfald, forældre og i visse tilfælde ligeledes om tilgang og afgang i præstegældet. Ved dåb af voksne angives desuden det hedenske navn.

For Sydgrønland dækker materialet på Landsarkivet for Sjælland følgende:

Frederiksdal (Narsaq Kujalleq, i dag Narsarmijit) / Nanortalik

Oprettet som herrnhutisk missionsstation 1824. Overført til den danske menighed i 1900. 1900-1906 anneksmenighed uden egen ministerialbog under Julianehåb Søndre Missionariat. Selvstændigt præstegæld 1906-22, flyttet til Nanortalik 1922.

1824-1900 Kirchen-Buch der Gemeinde Friedrichsthal (døbte fra 1822)
1900-1906 se Julianehåb Søndre Missionariat
1912-1942 Ministerialbøger

Lichtenau (Alluitsoq) / Julianehåb (Søndre Missionariat) (Qaqortoq (Kujataa))

Lichtenau blev anlagt som herrnhutisk missionsstation i 1774. 1900 overført til den danske menighed under navnet Julianehåb Søndre Missionariat, fra 1906 igen med benævnelsen Lichtenau. Den ældste herrnhutiske kirkebog gik tabt ved Hans Hedtofts forlig.

1844-1900 Kirchen-Buch der Gemeinde zu Lichtenau, II

I 1864 oprettedes den herrnhutiske missionsstation Illorpaat som en anneksmenighed under Lichtenau, og kirkebogen blev ført dér.

Julianehåb (Qaqortoq)

Oprettet som dansk missionsstation. De ældste kirkebøger gik tabt ved Hans Hedtoftss forlis, nemlig 1778-1811 og 1817-29, desuden 1844-62 og 1872-87, hvis indhold dog findes i de bevarede ministerialbøger.

1827-1861 Ministerialbog
1862-1887 do
1890-1900 do
1902-1908 do
1908-1917 do

NATIONALMUSEET I DANMARK

Ove Baks materiale

I Etnografisk Samlings såkaldte beretningsarkiv indeholdende beretninger, dagbøger, rapporter m.m. fra undersøgelser i det arktiske område findes under nummer 33-1 Ove Bak: Rapporter I+II: Eskimo- og Nordbo-Bebyggelse i Julianehåb Distrikt, Grønland. Recognosceringer 1966-71. Udover oplysninger om levn fra ældre bebyggelser foreligger også rapporter med omfattende, men spredte oplysninger om skriftligt kildemateriale til belysning af befolkningen i distriktet i historisk tid.

Da en overvejende del af materialet er fra de herrnhutiske missioner, og da der i det hele taget fokuseres på "hedninge" og deres optagelse i menighederne, ligger hovedvægten på oplysninger om befolkning og forhold i den sydlige del af distriktet, altså Nanortalik området. Rapporterne nævner en del kildemateriale, og der er medtaget uddrag af og udarbejdet oversigter ud fra kirkebøger, designationslister, folketællinger m.m.. Ove Baks materiale indeholder fx oversigter over og oplysninger om beboede steder i bestemte perioder, oversigt over befolkningen (antal, fødte, døde, aldersfordeling m.m.), lister med hedenske navne, personalhistoriske oplysninger osv.

Ove Baks materiale synes ikke at indeholde noget nyt ud over hvad der ellers er nævnt i denne rapport over skriftligt kildemateriale til belysning af indvandringen fra Øst- til Vestgrønland og udviklingen af bebyggelsesstrukturen i distriktet. Det kan dog give inspiration og nemmere tilgang til anvendelsen af en del af materialet.

ARKTISK INSTITUT

På Arktisk Institut findes en række arkiver med meget forskelligt indhold, fx officielt materiale, ekspeditionsberetninger og arkiver fra privatpersoner. Der er udarbejdet en oversigt med titlen: Arktisk Instituts Arkiv – Oversigt (upubliceret).

Eksempler på materiale:

- A 017 Den Kongelige Grønlandske Handel.
- A 019 Statistiske oplysninger vedr. fødsler (yderår 1765-1931)
Bl.a. designationstabeller for:
Lichtenau 1845, 1855, 1860
Frederiksdal 1845, 1855
Julianehåb 1845, 1854, 1879
(ifølge Kirsten Canning: Personalhistoriske kilder i grønlandske arkiver (Personalhistorisk Tidsskrift 1979).
- A 020 Østgrønlandske ekspeditioner
- A 143 Lytzen: afskrift af breve fra besøg ved Ilua af hedninger fra Østkysten
- A 183 Knud Jørgensen: Afskrifter/kopier af breve fra Knud Rasmussen 1894-1922
- A 190 Rüttel: Dagbøger m.m.
- A 195 N.F.S. Balle: Breve m.m.
- A 213 Folketællingslister 1800-1937
- A 219 Chr. Kruise: Korrespondance/dagbog Angmagssalik 1897-1902
- A 221 L.R. Hagensen
- A 297 Avis udklip, samt publikationer om Østgrønland
- A 301 Ostermann: Korrespondancer, udskrift af missionærer kopibøger m.m.
- A 306 A.T Hedegaard: Dagbøger fra Angmagssalik
- A 310 Peter Eberlin: Diverse notater og breve fra 1890'erne
- A 323 K. Wassmann: Dagbog og breve 1903-09 fra Godthåb og Frederikshåb

NANORTALIK MUSEUM

På Nanortalik Museum er samlet et stort arkivmateriale, der indeholder oplysninger om indvandrende østgrønlandere og disses efterkommere. Desuden er der i museets arkiv for alle kendte såvel tidligere som nuværende beboede pladser særskilte mapper med kort, billeder, fotos, statistiske oplysninger, artikler og andet indsamlet materiale. Museets arkivmateriale er særdeles vel organiseret og let tilgængeligt.

For en del af materialet er originalerne afleveret til NKA, mens kopi befinder sig i Nanortalik. Det gælder bl.a. skoleprotokoller og Isak Lunds dagbøger. Blandt materialet findes kopier af upublicerede manuskripter eller sjældne og svært tilgængelige udgivelser, i flere tilfælde med personlige beskrivelser af forholdene i Nanortalik området i en given periode. Endelig kan nævnes materiale af mere officielt præg, fx Beretninger og Kundgørelser for Grønland, referater fra Landsrådets forhandlinger, rapporter fra kommissioner og udvalg, m.m.

Eksempler på materiale:

Ministerialbøger og skoleprotokoller

1900	Ministerialbog for Frederiksdals Distrikt (i kopi)
1881-88	Skoleprotokol fra Nanortalik
1938-39	Skoleprotokoller fra Sammisog Itilleq Nuuk

Ove Bak Oversigt over dåbshandlinger I Frederiksdal 1824-1900.

Oversigten viser antallet døbte hedninge, deres nummer i kirkebogen, samt hvilke missionærer, der har foretaget dåbshandlingerne. Oversigten er udarbejdet efter Frederiksdal kirkebog.

Folketællinger

Museet har på mikro-fiche tallene fra folketællingerne i 1834, 1840, 1850, 1850, 1860, 1901 og 1911.

Isak Lund: uddrag af håndskrevet indberetning (kateketdagbog)

Uddrag af dagbog af William Thalbitzer 1914

T+ kone er afrejst med Fox II 20. juni 1914 og ankommer Ivittuut 9. juli. Drager sydpå og befinder sig fx Jul 14. juli, Sermilik 21-27. juli, Nanortalik 28. juli-8. august, Pamialluk 12-23. august, Sammisog 28-31. august, Frederiksdal 2-12. september. Derefter nordpå ad bla. Nanortalik, Julianehåb og til Nuuk. Afrejse fra Fiskeneset 24. oktober til Danmark via Færøerne.

I uddraget befinder de sig i området ved Kap Farvel, ved Sammisog, hvor han får oplysninger, bl.a. om sproget (østgrønlandsk) af Kuánnia. Mødet også Autdlârutâ, der er på rejse østover. I det hele taget er der megen rejseaktiviteter, fx beretter T om familier fra Qernertoq og Tiniteqisaq, der opholder sig ved Sammisog på vej hjem fra sommerfangstpladsen på vestkysten.

Nanortalik og Omegn ved Århundredskiftet.

Levnedsbeskrivelse af G.N. Bugge fra 1966 (uddrag).

Mange personoplysninger, bl.a. historien om Emilie Boassen, der som pige er med en konebåd fra

Østkysten og bliver efterladt, da moderen (der er enke), dør, men bliver fundet af Isak Lund, som bliver hendes plejefar.

Omtaler, at fangerne i maj flyttede til yderøerne for at jage klapmydser, og at Nanortalik i disse måneder blev nærmest mennesketom. (dette nævnes også i andre kilder) Nævner, at der kom tilflyttere fra Østkysten, men da der i distriktet var udpræget naturalieøkonomi ("levede som på Rinks tid, ja mange endda som på Hans Egedes"), var det ikke så vanskeligt for tilflytterne at tilpasse sig det ny samfund.

P.O. Pedersen: Utrykt manuskript.

P.O. Pedersen var tandlæge og foretog fra 1933 og de følgende år undersøgelser af grønlændernes tandforhold, hvilket bl.a. resulterede i en disputats i 1949 om østgrønlænderes tandforhold.

Manuskriptet indeholder bl.a. oplysninger om befolkningen og deres forhold. Det efterlader det indtryk, at jo længere sydpå man kom, jo dårligere og mere primitive var forholdene og jo mere forarmede blev befolkningen. I de to sydligste distrikter –Aappilattoq og Sømmisoq er befolkningen meget præget af det østgrønlandske islæt. Mange flyttede stadig rundt som efter fangsten, men fiskeriet vandt stadig større indpas og havde indflydelse på bosætningsmønsteret

Julie Hastrup: Tyve år blandt Grønlændere. (Gyldendal, Oslo, 1944)

(bl.a. med flg. afsnit s. 52-55: Den første misjonær i Angmagssalik. – Var de hedenske østgrønlændere kannibaler?)

Omtaler bl.a. Walløe, Holm og Rüttel (som hun kendte fra Nanortalik o. 1910). Hun slutter af med at konstatere, at befolkningen i de sydligste distrikter stadig har skikke fra den hedenske tid, og at dette skyldes indvandringen i 1800tallet af folk fra Østgrønland. Såvel sprog som den østgrønlandske kultur har i nogen grad påvirket den oprindelige befolkning.

Udskrifter af interviews foretaget i 1991:

Flere af de interviewede er efterkommere af østgrønlandske indvandrere og nævner forhold og begivenheder omkring indvandring til og bosættelse i Nanortalik området.

- Emma Kielsen, Nanortalik
- Cecilie Titussen, Aappilattoq
- Bolethe og Sofie Poulsen, Aappilattoq
- Adam og Tabia Aronsen, Narsarmijit (Frederiksdal)
- Judithe Isaksen, oprindelig Narsarmijit, 1991 Nanortalik
- Kornelius og Haldora Jakobsen, Narsarmijit
- Føbe og Bernhardt Petrussen, Narsarmijit
- Hendrik og Jakobine Enoksen, Narsarmijit
- Enoc Bianco, Narsarmijit.

GRØNLANDS NATIONALMUSEUM OG ARKIV (NKA)

Om arten af materiale fra de grønlandske arkiver generelt, se: Jan Kanstrup og Steen Ousager (1987): Toqqorsivinnit Takusassat – Grønlandsarkiver. Kalaallit Nunaata Toqqorsivia, Nuuk).

Der har i forbindelse med denne undersøgelse ikke været ressourcer til at tage til Nuuk og foretage arkivundersøgelse på stedet. Oplysninger fra NKA om arkivalier hidrørende fra det område, der i dag udgør Nanortalik Kommune giver dog et indtryk af materialets art.

Arkiver i Grønland fra kolonibestyrere, missionærer, forstanderskaber m.m. samledes o. 1915 i henholdsvis Nordre og Søndre Inspektorat. Ved Hans Hedtofts forlis i 1959 gik det sydgrønlandske arkiv tabt. Ad forskellige veje er der dog senere tilkommet noget materiale. Det samlede materiale er dog meget sporadisk og hovedsageligt fra perioden efter 1900. NKA råder bl.a. over materiale fra missionen, senere kirke- og skolevæsenet, forstanderskab, sysselråd og kommuneråd, samt KGH

Kirkebøger (ministerialbøgerne) fra 1906 (Frederiksdal Præstegæld (1824-1922, Nanortalik 1922-) og 1913 (Lichtenau/Julianehåb Søndre Missionariat/Alluitsup Paa præstegæld) og fremefter befinder sig ifølge oplysningerne i NKA's udskrift af arkivalier ved præstegældet.

Eksempler på materiale:

Materiale fra mission og kirke- og skolevæsen

(En del af materialet er i mikrofilm)

Frederiksdal præstegæld (1824-1922)/ Nanortalik (1922-)

1824-1900 Kirchen-Buch der Gemeinde Friedrichstal

1906-1942 Kirkebøger fra Nanortalik (også senere)

1916-1962 Mandtalslister fra Nanortalik Præstegæld (nogle år mangler)

1938-1944 Skoleprotokoller fra Sammisog, Nuuk og Itilleq

1923-1962 Dagbøger (enkelte årgange mangler)

1921-1966 Skematiske indberetninger (diverse år)

1908-1931 Kopibog for udgående skrivelser

1938-1959 Udgående skrivelser (1940 og 1950 mangler)

1901-1935 Kopibøger for indgående skrivelser

1904-1926 Modtagne skrivelser (enkelte år mangler)

1924-1953 Indgående skrivelser

Lichtenau/Julianehåb Søndre Missionariat/ Alluitsup Paa præstegæld

1844-1900 Kirchen-Buch der Gemeinde zu Lichtenau II

1899-1902 Foreløbig kirkebog i Lichtenau's distrikt

1900-1957 Mandtalslister fra Lichtenau (nogle år mangler)

1921-1949 Skoleprotokoller (visse årgange mangler)

1911-1943 Kateketernes årsberetninger
1925-1955 Indberetninger fra Ammassivik
1936-1951 Skematiske indberetninger

1900-1929 Afsendte breve
1942-1951 Udgående skrivelser og telegrammer
1926-1936 Indgåede skrivelser
1929-1940 Modtagne breve

Nanortalik distrikt/syssel 1911/1925-1950

1927-1937 Forhandlingsprotokol, Nanortalik syssel
1939-1947 Forhandlingsprotokol, Nanortalik sysselråd

Pamialluk/Aappilattoq Kommune 1911-1950

1920-1951 Forhandlingsprotokol (3 bd.)

Designationer fra Forstanderskaber, sysler og kommuner

1911-1952 Inuit aqqi, Nanortallip kommunia (2 pk)
1927-1942 Inuit aqqi, Sammisup kommunia
1927-1952 Inuit aqqi, Salliit kommunia
1927-1952 Inuit aqqi, Aappilattup kommunia (diverse år)

KGH

1817-1913 KGH-dagbøger (film)

1936-1941 Afsendte breve
1893-1943 Modtagne breve

ARCHIV DER BRÜDER-UNITÄT

Den tyske Brødremenighed, Herrnhuterne, virkede i Grønland fra 1733 til 1900 og netop i Sydgrønland anlagde de flere missionsstationer og deres menighed var større end den danske. I 1900 forlod Herrnhuterne Grønland og medtog deres arkiv, på nær kirkebøgerne. Materialet befinder sig nu i "Archiv der Brüder-Unität" i Herrnhut i Tyskland. Udover det skriftlige arkivmateriale befinder der sig på arkivet desuden en stor samling billeder og fotos fra Grønland. En del dokumenter (i nedenstående oversigt understreget) findes i mikrofilmkopi på såvel Rigsarkivet som NKA.

En oversigt over materiale om Grønland findes i Hans Kapel, H.C. Gulløv og Hans-Erik Rasmussen (1985): Archiv der Brüder-Unität. Rapport over en studierejse til Herrnhut, DDR, dec. 1984. Stencileret arbejdsrapport udgivet af Kalaallit Nunaata Katersugaasivia/Grønlands Landsmuseum).

Eksempler fra rapporten omhandlende såvel Herrnhuternes aktiviteter i Grønland generelt, som de enkelte missionsstationer i det sydligste Grønland:

Nr.	Årstal	Indhold	Dokumenter
R 15 J a		<u>Grønland. Einzelne Stücke</u>	
12	1742-1875	Grönländische Akten	28
22		a. Diversa: kirckl. U. Missions-Angelegenheiten (Bl.a.: 1a & 1b: Unterrednung mit einem Südländer wegen der Grönländer, die die Osterbygde besucht haben.)	68
		b. Diversa allgemeinen Inhalts	27
		c. Diversa, einzelne Stationen betreffend	28
R 15 J b		<u>Grønland. Fortlaufende Stücke</u>	
1	1766, 70, 74, 75, 77, 78, 1874, 79-88	Hauptberichte aus Grønland	14
5	1738-1898	Volkslisten b) Friedrichstal (Volkslisten) 1933-1896 c) Friedrichstal (Zuschriften d. dän. Behörden) 1840-1870 d) Lichtenau 1870, 1890, 1898	91
R 15 J b IV		<u>Lichtenau</u>	
1-16	1774-1900	Diarien	<u>21</u>
17a-19b	1774-1898	Konferenz-Protokolle	<u>25</u>
20a-e	1774-1893	Protokoll der Haus- u. Wirtschafts-Konferenzen	<u>12</u>
21a-d	1775-1899	Korrespondenz <u>von</u> Lichtenau	784
22	1774-1897	Korrespondenz der Miss.-Dir. nach Lichtenau	214
26	1784-1899	Verhandlungen Lichtenaus mit der dänischen Regierung und den Behörden	94
R 15 J b V		<u>Igdlorpait</u>	
1-2	1864-1900	Diarien	<u>7</u>
3a	1891, 98	Konferenz-Protokolle	3

4	1864-1900	Korrespondenz <u>von</u> Igdlorpait	132
R 15 J b VI		<u>Frederiksdal</u>	
1-7	1824-1900	Diarien	<u>33</u>
8-10	1824-1899	Konferenz-Protokolle	<u>17</u>
11	1825-1867	Protokolle der Haus- u. Wirtschafts-Konferenzen	5
12a-b	1824-1899	Korrespondenz <u>von</u> Friedrichstal	472
13	1825-1899	Korrespondenz der Miss.-Dir. <u>nach</u> Friedrichstal	84
14	1826-1900	Korrespondenz Friedrichstal mit dänischen Behörden	42

LITTERATUR

Trykt materiale

- Amdrup, C.G. m.fl. (red.). (1921): Grønland i Tohundredaaret for Hans Egedes Landing, I og II. Meddelelser om Grønland nr. 60 og 61.
- Andersen, Vinnie (1993): Fra fangst til fiskeri. Erhvervsskiftet og dets betydning for husstandsstruktur og bosættelse i Sydprøvens distrikt i Sydvestgrønland 1900-1940. (Upubliceret speciale ved Historisk Institut, Københavns Universitet).
- Bak, Ove (1970): Bygden Lichtenau i Sydgrønland. Tidsskriftet Grønland, s. 367-73.
- Bak, Ove (1981): Nanortalik. Nunap Isuata erqâ – Kap Farvel-landet. (Nordiske Landes Bogforlag, Grønlandske Egnsbeskrivelser, bd. 5).
- Balle, Frederik (1901): Beretning fra Pastor Fr. Balle i Grønland. Dansk Missionsblad, Ny Række 36. Årgang, s. 369-80.
- Bendixen, O. (1926): Ekspeditionen til Lindenow Fjorden i sommeren 1925. Det grønlandske Selskabs årsskrift 1925-26, s. 89-103.
- Bendixen, O. (1927): Grønland som nybyggerland. (København)
- Bendixen, O. (1929): Ekspeditionen til Cap Farvel Egnen. i: Geografisk Tidsskrift, bd. 32, s. 160-79.
- Beretninger og Kundgørelser vedrørende Kolonierne i Grønland 1909-37. (Fortsættelse af Meddelelser fra Direktoratet for den kongelige grønlandske Handel 1886-1909, og fortsættes i Kundgørelser vedrørende Grønlands Styrelse 1938-50.)
- Birket-Smith, Kaj (1917): Foreløbigt Bidrag til Kap Farvel-Distrikternes Kulturhistorie, paa Grundlag af en nyopdaget Ruingruppe i Julianehaab-distrikt. Meddelelser om Grønland nr. 53(1).
- Bugge, G.N. (1969): Nanortalik og omegn ved århundredskiftet. Tidsskriftet Grønland s. 327-42.
- Christensen, Birte H. (2001): Dialekten i Sydvestgrønland: en grønlandsk i-dialekt. Eskimologis Skrifter, Københavns Universitet.
- Crantz, David (1770): Historie von Grönland, I-II. Leipzig/Barby.
- Dalager, Lars (1915): Grønlandske Relationer indeholdende Grønlændernes Liv og Levnet deres Skikke og Vedtægter samt Temperament og Superstitioner tillige nogle korte Reflectioner over Missionen sammenskrevet ved Frederichshaabs Colonie i Grønland Anno 1752. Med indledning af Louis Bobé. Det grønlandske Selskabs Skrifter nr. 2.
- Egede, Hans. (1925): Relationer fra Grønland 1721-1736. Meddelelser om Grønland 54..
- Gad, Finn: (1969 og 1976): Grønlands Historie, bd. II og III. Nyt Nordisk Forlag, København.
- Giesecke, K.L. (1910): Karl Ludwig Gieseckes Mineralogisches Reisejournal über Grönland 1806-13. Meddelelser om Grønland 35. (1809: Julianehaab-Distrikt s. 202-23.)
- Graah, W.A. (1832): Undersøgelses-Reise til Östkysten af Grönland. Efter Kongelig Befaling udført i Aarene 1828-31. J.D. Qvist, København. (Genudgivet af K. Birket-Smith 1932, Gyldendal.)
- Gravesen, Marie (1976): Tidsbilleder fra Vestjylland, Sydgrønland og Færøerne. (grønlandsk oversættelse: Jyllandip Kitaanit Kalaallit Nunaata Kujataanit Savalimmiuniillu pissutsit (1993, oversat af Rénatus Hard) (København, eget forlag).
- Gulløv, H.C. (1980): Etnohistorie – metodeproblemet i Grønlands historie. Fortid og Nutid. Tidsskrift for kulturhistorie og lokalhistorie, bd. 28(3). Dansk historisk Fællesforening, København.
- Gulløv, H.C. (1983): Herrnhutternes grønlændere. Tidsskriftet Grønland, nr. 8-10.
- Gulløv, H.C. (1986): Straat David's grønlændere og sydlændinge. Bosætning og bebyggelse i Vestgrønland før kolonisationen. i: Vort sprog – vor kultur. Pilersuiffik, Nuuk.

- Gulløv, H.C. (1995): Olden Times in Southeast Greenland: New archaeological investigations and the oral tradition. *Inuit Studies* 19(1).
- Gulløv, H.C. (1997): From Middle Ages to Colonial Times. Archaeological and ethnohistorical studies of the Thule culture in South West Greenland 1300-1800 AD. *Meddelelser om Grønland, Man & Society* 23.
- Gulløv, H.C. (2000): 100-året for Sydøstgrønlands affolkning i 1900 – og en skitse til et forskningsprogram ved Nationalmuseets Center for Grønlandsforskning *Tidsskriftet Grønland* s. 189-202.
- Gulløv, H.C., Morten Meldgaard og Minik Rosing (1990): Skjoldungen – et paradis bag storisen. (Feltrapport fra et tværvideenskabeligt projekt i Sydøstgrønland), *Naturens verden*, s. 377-400.
- Hansen, Johannes (1888): Liste over Beboerne af Grønlands Østkyst, optagen i Efteraaret 1884. *Meddelelser om Grønland* 10(3).
- Hansen, Johannes (1933): Den grønlandske kateket Hansêraks dagbog om den danske konebådsekspedition til Ammassalik i Østgrønland 1884-85. Udgivet af William Thalbitzer. *Det grønlandske Selskabs Skrifter* nr. 8.
- Hastrup, Julie (1944): Tyve aar blandt Grønlendere. (Oslo)
- Israel, Heinz (1978): Frederiksdal 1890: Demographische Dokumentation über eine gruppe westgrönländischer Eskimo. i: *Abhandlungen und Berichte des Staatlichen Museums für Völkerkunde, Dresden*, bd. 36, s. 129-150. (Akademie-Verlag, Berlin).
- Kundgørelser vedrørende Grønlands Styrelse 1938-50. (Fortsættelse af Meddelelser fra Direktoratet for den kongelige grønlandske Handel 1886-1909 og Beretninger og Kundgørelser vedrørende Kolonierne i Grønland 1909-37.
- Langgård, Karen (1999): Vestgrønlændernes syn på østgrønlænderne gennem tiden. I: *Grønlandsk kultur- og samfundsforskning 1998/99*. Nuuk, Ilisimatusarfik/Atuagkat.
- Mathiassen, Therkel (1933): Prehistory of the Angmagssalik Eskimos. *Meddelelser om Grønland* 92(4).
- Mathiassen, Therkel (1936): The Former Eskimo Settlements on Frederik VI's Coast. *Meddelelser om Grønland* 109(2).
- Mathiassen, Therkel og Erik Holtved (1936): The Eskimo Archaeology of Julianehaab District. *Meddelelser om Grønland* 118(1).
- Meddelelser fra Direktoratet for den kongelige grønlandske Handel 1886-1909. (Fortsættes i *Beretninger og Kundgørelser vedrørende Kolonierne i Grønland 1909-37 og Kundgørelser vedrørende Grønlands Styrelse 1938-50.*)
- Meldorf, Gustav (1902): Fra en Vaccinationsrejse i Egnen omkring Kap Farvel i Efteraaret 1900. *Meddelelser om Grønland* 25(2).
- Mikkelsen, Einar (1934): *De Østgrønlandske Eskimoers Historie*. København.
- Mikkelsen, Einar og P.P. Sveistrup (1944): *The East Greenlanders Possibilities of Existence, their Production and Consumption*. (afsnit 2 (s. 22-37): *The Population of Southeast Greenland at the Beginning of historic Time*. *Meddelelser om Grønland* 134(2).
- Nielsen, Frederik (1995a): Unikkaartuartoq Ungaaralak: piniartup nunatsiarmiup Johannesip (Ungaaralaap) allagai. *Atuakkiorfik, Nuuk*.
- Nielsen, frederik (1995b): *Livet på de yderste øer: beretninger af den grønlandske fanger Johannes, kaldet Ungaaralak*. (Genfortalt på dansk af frederik Nielsen). *Atuakkiorfik, Nuuk*.
- Olsen, Carl Chr. og H.C. Petersen (1990)(red.): *Niveq*. (Nunat Aqqinik Aalajangiisartut – Grønlands Stednavnenævne.)
- Ostermann, Hother (1935): De første efterretninger om østgrønlænderne 1752. *Norsk Geografisk Tidsskrift*, bd. 4, hæfte 7.
- Ostermann, Hother (red.) (1938): *Knud Rasmussen's Posthumous Notes on the Life and Doings of*

- the East Greenlanders in Olden Times. Meddelelser om Grønland 109(1).
- Petersen, Robert (1986): De grønlandske dialekters fordeling. i: Vort sprog – vor kultur. Pilersuiffik, Nuuk.
- Petrussen, Amandus (1984): K'avagpiait ajoqiunerat Josva Kleist. (Kalaallit Nunaanni Naqiterisitsisarfik, Nuuk).
- Rasmussen, Knud. (1906): Under Nordenvindens Svøbe. Gyldendal, København.
- Rasmussen, Knud (1932): South East Greenland. The Sixth Thule Expedition, 1931, from Cape Farewell to Angmagssalik. Geografisk Tidsskrift, bd. 35. København.
- F.C.P. Rüttel (1909): Til Angmagssalik. Udg. af Det danske Missionssselskabs Forlag.
- Rink, Hinrich Johannes (1877): Danish Greenland, its People and its Products. Henry S. King & Co., London.
- Rischel, Jørgen (1986): Dialektfordeling og lydforandringer i grønlandsk. i: Vort sprog – vor kultur. Pilersuiffik, Nuuk.
- Schultz-Lorentzen, C.V.; Eskimoernes Indvandring i Grønland. Meddelelser om Grønland 26 (6). (289-330)
- Sonne, Birgitte (1986): Angakkut puullit i Grønland og Alaska. i: Vort sprog – vor kultur. Pilersuiffik, Nuuk.
- Sveistrup, P.P. og Paul Ibsen (1942): Den erhvervsmæssige udvikling i Julianehaab distrikt 1899-1939. Meddelelser om Grønland 131(7).
- Thalbitzer, William (1916): Grønlandske sommerdage ved Kap Farvel. Billeder fra en rejse i Sydgrønland 1914, Foredrag holdt i foreningen ”De danske Atlanterhavsøer” 1915. (København).
- Thalbitzer, William (1917): Hos østgrønlænderne i Grønlands Sydfjorde, nærmest Kap Farvel, sommeren 1914. Foredrag holdt i Svenska Sällskapet för Antropologi och Geografi d. 17. marts 1916. (Stockholm).
- Thalbitzer, William (1914 og 1921): The Ammassalik Eskimo. Contributions to the Ethnology of the East Greenland Natives. Language and Folklore. Meddelelser om Grønland 39(3) og 40(3).
- Thuesen, Søren (2001): Catechet Lautitz Olsens Reise til Grønlands Østkyst 1861-62. Tidsskriftet Grønland, nr. 4.-5.
- Vebæk, Máliâraq. (2001). Tusarn! Kujataamiut unikkaartuaat unikkaaluilu. Atuakkiorfik.
- Vibæk, Poul(1905): Contributions to the Study of the Eskimo Language in Greenland. (Meddelelser om Grønland 33(2).
- Walløe, Peter Olsen. (1927): Peter Olsen Walløes Dagbøger fra hans Rejser i Grønland 1739-53. Udtog ved Louis Bobé. Det grønlandske Selskabs Skrifter nr. 5, København.

Upubliceret materiale

- Bruun, Andreas: Andreas Bruun's Dag Bog holden paa Undersøgning Reisen af Egnen ved Colonien Julianehaab i Grønland, For 1777 og 1778. RA, KGH, Grønl. Breve 1775-82, læg 1778.
- Bugge, G.N. (1966): Nanortalik og omegn ved århundredskiftet. (Upubliceret manuskript, stencileret.)
- Ludvidsen, Kai: Dagbøger i Grønland. Læge KL's dagbøger i seks hefter fra ophold i Qaqortoq og Nanortalik 1030-31. (håndskrevne.)
- Lund, Isak: Kateketdagbog fra 1879-84. (håndskrevet)
- Olsen, Lauritz: Korrespondance om og dagbog fra mislykket rejse til Grønlands Østkyst 1861-62. Materiale er på RA, jvf. Thuesen (2001).

Pedersen. P.O.: Manuskript, bl.a. indeholdende beskrivelser af hver enkelt boplads i Nanortalik distrikt i 1930'erne. (maskinskrevet)

Thalbitzer, William: Dagbog fra rejse til Kap Farvel distrikt 1914. (håndskrevet)

Walløe, Peter Olsen: Dagbøger 1739-53. Manuskript i KB: Ny kgl. Saml. 1970 4*, 1939-50.

ANDET

Atuagagdliutit

I Atuagagdliutit er fra første nummer i 1861 artikler om Østgrønland og befolkningen dér, fx:

C.Hagen: Qavángarnitsat (imáipog: tunumiut) Pamiagdlungme nungussut aussaq 1972. (Spalte 2724-2728).

Inge Kleivan: Annoteret bibliografi: Herrnhuterne eller brødre menigheden i Grønland.

Bibliografien er trykt i Tidsskriftet Grønlands temanummer om Herrnhuterne i 1983. (s. 304-339).

UDDRAG AF KILDEMATERIALET

I dette afsnit gengives en række uddrag af det gennemgåede arkivmateriale med henblik på at give eksempler på materialets art, dets bredde og den type oplysninger, det kan give. Udvalget viser, at der ved søgning i arkivmateriale fra såvel myndigheder og private kan findes oplysninger, der belyser indvandringen af befolkningsgrupper fra Østgrønland, herunder antal, navne og familieforhold, bosættelsen i Sydvestgrønland, den lokale befolknings holdning, initiativer fra de danske myndigheder, medfølgende sociale problemer og en række andre problemstillinger.

a) Lytzen og Rüttel

Ved gennemgangen af arkivmateriale på Arktisk Institut forefandt bl.a. følgende:

A143 Lytzen (kolonibestyrer)

Afskrift af 2 breve fra underassistent Lundholm om besøg på udstedet Ilua af hedninger fra Østkysten.

6. juli 1890 L. har mødt 1 konebåd med 15 personer fra Østgrønland (Nenese), bl.a. Angunak, Nakatak og Umerinak. De var oprindeligt fulgtes med konebåd fra Angmagssalik, men den var vendt om, da ejere døde. Gruppen havde været ramt af sygdom (NB: ”samme som hos os”). Gruppen tog straks tilbage til Østgrønland. NB: har mødt Nansen.

27. juli 1890 Har mødt 2 konebåde, 1 fra Angmagssalik (13 personer, bl.a. Naparlugak, Isiafik, Isângasok) og 1 fra Sermilik (ejer Kungnak. + fanger Perkilât). Har overvintret ved Igdلولuarsu og returnerer dertil for igen at overvintre. Båden fra Ang. Vil komme igen året efter. Melder om sygdom foregående vinter, derfor var en tredje båd vendt om (dødsfald).

Generelt: -østgrønlænderne bliver orienteret om Ryders kommende ekspedition
-i begge hold er der en båd fra Angmagssalik
-formålet var handel, hvorefter man vendte om igen
-de to bådhold krydser hinanden i Itivleq

A190 Rüttels dagbøger

Dagbøgerne dækker årene 1893-1900. Følgende ekstrakt er fra dagbogen skrevet sommeren 1893.

Maj Er i Julianehåb, berører grønlandernes fangst, danskeres køb af kød, forstanderskaberne

Juni Ammassatfangst, post, ”vrøvleri” blandt de danske

6. juli Er i Lerbugten, på vej til Qernertoq, hvor Johan Petersen og Isak Lund skal oprette en handels- og missionsplads: ”...anlægges alene af Hensyn til Hedningerne, for at de ikke længere af Handelshensyn skal drage til Vestkysten, hvor de allerfleste gaa til Grunde”. Rejser i konebåd med Hanseeraq som styrmand og hans søn Gerhard som kajakmand. I Nanortalik møder R søstre Lytzen, samt Lukas, der stammer fra Østkysten. Lukas havde forventet en tyk præst, da det ville passe bedst til Østkysten.

8. juli Ved Østprøven møder han Inger Hagen og Maria, enke og datter efter den tidligere handelsmand. De bor nu alene, da stedet er nedlagt og den øvrige befolkning flyttet til Pamiagdlok.

s. 39 Møder Navfalik, kendt fra Holms ekspedition. Bor nu på Vestkysten, er kristnet af Herrnhuterne og hedder ”Barcillai”.

- s. 40f Pamiagdlok: ”civilisationens yderste Grændse”, ”Helga vakte stor sensation”, ”herrnhuttiske kateketer står i Reglen på et meget lidt udviklet Standpunkt”, ”Pamiagdlok udmærkede sig ved Grisethed, som jeg ikke har set andre Steder”
9. juli Kumak på østlige side af Eggers Ø
10. juli Det er besluttet, at handels- og missionspladsen i stedet anlægges ved Itivdleq. Nævner Sokria (hedningedreng, Ilinguakis kones søn).
12. juli Møder konebåd fra Østkysten på vej til Pamiagdlok. ”...der kom nogle Exemplarer af Arten. Mænd med langt tjavset Haar, som naar dem ned over Bryst og Ryg og Kvinder med de meningsløst korte Benklæder og for øvrigt bare Ben ned til Knæene”. Kvinderne kommer i fint tøj på ”Polaren” (besøg). En kvinderne hedder: Krutsukujuk: ”...hun driver Mændenes Haandtering; gaar i Kajak og fanger Sælhunde. Og hun er nok en dygtig Fanger! En Gang har hun fanget 4 Sælhunde på en Dag. Da hun kom, var hun klædt som en Mand, nu møder hun i Pudsen som Kvinde!”
19. juli Møder østgrønlænderne igen, de er på vej tilbage, ”dog naar de ikke Angmagssalik i Aar”.
25. juli Ved Itivdleq. ”Atter stort hedningebesøg!” 3 både med østgrønlændere (64 personer og mange hunde) på vej til Pamiagdlok for at handle. Får besøg af Amagainak, hans kone Tigumiartugssak og sønnen Panertorujuk. P forærer R et skind, og til ære for R skiftede han derefter navn til ”Kravdlunak”. ”Østboerne er tossede med deres Navne!” Møder Umilik, som han bliver gode venner med.
29. juli Følges tilbage til Vestgrønland (Igdorsuatsiait) med østgrønlænderne, ”..da vi saaledes kan være længere sammen med dem”.
- August Returnerer til Julianehåb, da der nu alligevel ikke er flere østgrønlændere i området
s. 76-77 Afslutter bl.a.: ”Her savnede vi ofte et Apparat til at fotografere med..” og ”Hvilken Forskjel var der dog ikke på de Tider, hvor vor Baad og vor ene Kajak alene færdedes i Isen og saa den Dag, da vi brød op fra Itivdleq 4 Konebaade Ifølge og en Mængde Kajaker (25 á 30), Hedninger og Kristne i broget Forvirring. Den Morgen glemmer jeg ikke saa hurtigt: Støj, Raab og Latter var der over hele Linien; men foran os i Taagen havde Solen fremtryllet en stor lysende Bue, der som en mægtig Æresport ragede op mod Himlen og for mig varslede om, at der var givet os alle en Indgang til Livet, ogsaa Hedningerne, om det maatte lykkes at faa dem til at se den og gaa ind ad den!-”

b) Isak Lunds beretning om de indvandrede østgrønlændere i 1887

Beretningen findes i Rigsarkivet i en af de gruppeordnede sager under Grønlands Handel og Styrelse, nemlig 39 b Diverse korrespondancesager, hvor den er arkiveret i et læg med påskriften: Forstanderskaberne, samt Populations- og Erhvervsforhold. Sammen med Isak Lunds beretning ligger derudover nedenstående følgeskrivelse og uddybende forklaring, skrevet af Simony, assistent og bestyrer af Nanortalik Anlæg.

Isak Lunds beretning er oversat fra grønlandsk, det fremgår ikke af hvem. Oversættelsen kan være sket i Nuuk, evt. i Danmark, idet den tilsyneladende er fremsendt af J.C. Simony, der anfører ikke at have kunnet finde nogen til at foretage en ordret oversættelse, se JCS's skrivelse forned. Den grønlandske tekst foreligger ikke her.

Oversættelsen af overkateket Isak Lunds beretning lyder således:

”Konebaade som vare kom fra vort Lands Østkyst, være fem, to som vilde handle, tre som ville blive for at de kunde blive døbt; og de blev befalede af tyske Missionær at de skulde boe i Frederiksdal.

Disse som vil blive, spurgte vi efter Befaling; to Konebaade som var kom blot for at handle vare: Sanimuínaq fra Angmagssalik, men dengang da Holm forlod Angmagssalik forlod de ogsaa, og overvintrede ved Umîvik, og derfra kom de. Den anden Konebaads Ejermand Qaqagdlok var ogsaa fra Angmagssalik, han er ogsaa ligesom sin Ledsager, da han forlod Angmagssalik 1885 og bosatte sig ved Umîvik. Besætningen af de Konebaade som vare vende tilbage, vare 38 i alt, og derfra 6 vilde blive ved Igdularssuk; og alle de andre vilde tilbage til deres gamle Hjem, naar dette Aar er gaaet forbi.

De som vilde blive for at blive døbt vare 3 Konebaade, og disses ejermand ere: Nervalik, Kuvânia og Oqaluartâq, og de havde med sig gifte Mænd som har Familier, alle disses Navn med deres Familier ere:

1. Nervalik (Konebaadsejer)	19. Oqaluartâq(Konebaadsejer)	37. Útuaq, søn af nr. 32 & 33
2. Tikerâq, han kone	20. Nukarpak, hans kone	38. Avâtdlat, Fanger
3. Ul~ikima	21. Tamo	39. Narrinângitsok, hans kone
4. Nalerqât	22. Anersale, Fanger	40. Qupisâja
5. Majuariaq, Søster til Nr. 2	23. Kutsak	41. Ikiluk
6. Pavfigigsoq, Sanimuínaqs kone	24. Súnguame	42. Pítânge, Fanger
7. Pinertôq, Fanger	25. Sivfiâq	43. Napa, hans kone
8. Kivingaseq, hans kone	26. Qujâq	44. Pápítalik, enke
9. Pusissoq, deres barn	27. Qâjaq, yngre søster til no 20	45. Katsarajik
10. Nípûjuk, Fanger	28. Tipigigsoq, Fanger	46. Nape
11. Ánerârqortôq, hans kone	29. Pikêrne, hs kone	47. Ngajik
12. Ujamiâq	30. Nuliaqángitsortaq, Fanger	48. Erimo, enke
13. Peqingaseq	31. Putsôq	49. Ánerârqortôq, hendes datter
14. Ijangâle	32. Kuvânia, Konebaadsejer	50. Kisim~itoq, som er hos Oqaluartâq
15. Pôruseq	33. Inutoqaq, hs kone	
16. Oqausilikitsok, Fanger	34. Mákajâ	
17. Pínítsissoq, hans kone	35. Qujuk	
18. Arssârsisimassoq, yngre broder til no 16	36. Tamorusiaq	

*(Ved nogle navne er angivet efter klamme følgende: 3 og 4: hans børn. 12-15: hans børn. 21-16: hans børn. 34-36: hans børn. 40-41: hans børn. 45-47: hans børn.)
(Navne nord med lille begyndelsesbogstav (fx hans kone) er angivet som i originalen).

Og disse Mennesker efter Holm og Garde, boe i forskellige Steder. Nervalik og hans Besætning boe ved Inûssartût i Tingmiarmiuts-Fjorden. Oqaluartâq med Familie boe ved ~Umânaq. Og Kuvânia med Familie boe ogsaa ved Inûssartût, og denne Vinter vare alle disse overvintrede ved Kangerdlugssuatsiaq.

De fortalte forskjelligt om deres Fangstplads efter Holm og Garde; Oqaluartâq og hans Familie, da de havde en god Fangstplads, leve de vel, men nu først i denne Vinter havde begyndte vel at trænge ved Kangerdlugssuatsiaq, og da det var ogsaa alt for kold. Nervalik og Kuvânia vare vel meget trænge indtil Marts, da det var vanskeligt at kjøre i Slæde, for sammenfrosne Ismasser, og da det var ogsaa ingen som de kunne fange, men dog sagde de at de var ikke saa trænge i denne Vinter

som Oqaluartâq. Men de sagde alle ens saaledes; at det er næsten ikke meer at fange i Østkysten; og undertiden naar der kommer nogen Sælhundede, dog de ere ikke ubevægelige som tidligere (:de forsvandt strax); men det var ikke den Grund da de ville forlade deres Land som de holde meget af, men da de tænke paa deres udødelige Sjæls frelse, fordi de tænke saa ofte saaledes især naar skeer en Ulykke om Vinteren.

Der var ingen Sygdom efter Sákutúterne (nemlig Holm og hans Ledsagere) derfor var der er næsten ingen Døde, kun 3 børn døde, saaledes vare de fra Tingmiarmiut indtil Igdlularssuk eller til Umívik. Fra Tingmiarmiut og til Igdlularssuk denne Mellemrum er næsten ingen Menneske, og nu er der kun omtrent 81, og disse Mennesker boe i de Pladser: ved Igdlularssuk, ved Akornínaq og ved Igdlularssuit. Og Antallet af de Mennesker der boe i denne Mellemrum formindsket derved at de gik flere gange til Vestkysten for at blive døbt; og det er forhaabentlig at alle de som boe i Nærheden skulle gjøre saaledes, da de pleje at følge deres Slægtninge.

De som have hørt om Beboerne af Angmagssalik veed vi ikke om de ere Sande eller ej, skøndt alle de som have fortalt, fortalte næsten eens; men da det var ingen som boe i dette Sted som vi kunne spørge, troede jeg ikke rigtigt hvad vi have hørt. Jeg har ogsaa sagt, at det var noget fra Angmagssalik som kom til Pamiagdlok for at handle, men de forlod Angmagssalik allerede dengang da Løjtenant Holm forlod dette Sted, derfor kunne de ikke rigtigt fortælle som man kan troe, saaledes mente jeg, da jeg ved at Østlænderne pleje at fortælle meget mere end de havde hørt, for at de kunne gjøre dem forunderlige. Saaledes havde de fortælle, hvad de havde hørt: dengang da Sákutúterne forlod Angmagssalik da det blev Vinter vare de meget i Nød, fordi det var ingen som de kunne fange, derfor døde mange af sult, mange Mennesker som boe i de store Huse ere forbi (:de død alle); og maaske af Elendighed medfører sig megen Sygdom og Død, og det maa være megen Nød fordi de fortalte, at de spiste Menneske Kjød. Og de mente at det var Straf fordi de havde stjaalet fra Sákutúterne.

Da vi spurgte dem om Isforhold, fortalte de akkurat som vi tidligere have hørt: at midt om Sommeren især Avgust Maaned plejer der aaben Vand, og undertiden at de ikke kunne se noget Is. Og saaledes plejer at være fra Tingmiarmiut indtil Nordefter, men hvordan det er i længere nordpaa i Angmagssaliks Omegn, ved de ikke Mennesker som boe i Nærheden, da de alle ikke rejste nordpaa fra deres Boplads. Men man maa haabe at der er saaledes næsten hele Østkysten, og da det var ogsaa saaledes dengang da Holm var deroppe.

Vi have ogsaa spurgte som vi mente at det kunde være behageligt at høre, men de havde ikke mere at fortælle.

Nanortalik d. 5.te September 1887.”

Efter Isak Lunds tekst er der med en anden håndskrift tilføjet:

”Ifølge Udstedsbestyrer Lundholms Meddelelse kom Østlænderne til Pamiagdlok den 5. August. Angmagssalikerne opholdt sig der i 8 Dage og vendte derefter Hjem, efter at have solgt Bjørneskind og faa Sælkind, samt kjøbt forskelligt, navnlig, Krudt, Kobberremme(?) og Bly. Dog kom Sanimuinaks 2d Kone Pavfigigsoq tilbage; allerede på Nedrejsen havde der været Tvist mellem hende og Manden, der havde saaret hende i Laaret med sin Kniv; da han nu truede med at dræbe hende, naar de havde forladt Vestkysten, skjulte hun sig i en Klippehule og undgik saaledes Manden, der søgte efter hende i flere Dage, inden han forlod Pamiagdlok. Nerfalik tog sig derefter af hende og hun findes saaledes opført foran under hans Husstand.”

Simonys følgeskrivelse og uddybende forklaring

Skrivelsen er adresseret Til Herr Direktør Hørring:

”Idet jeg hermed har den Ære at fremsende den af Overkateket Isak Lund skrevne Beretning om Resultatet af de Samtaler, han har haft med de nu ved Pamiagdlok værende Østgrønlændinge, skal jeg ikke undlade at meddele Herr Direktøren en kortfattet Redegjørelse for de indhentede oplysninger:

- 1) Den med de fem Baade følgende Befolkning talte i alt 88 Mennesker. De to Baade, Sanimuinaq og Qaqagdlok, var fra Angmagssalik: en Baad, Oqaluartâq, fra Umanak og to Baade, Nervalik og Kuvâniat, fra Inûssartok, en Boplads i Tingmiarmiut Fjorden. Umanak skal ligge mellem Tingmiarmiut og Angmagssalik; alle Baadene havde tilbragt Vinteren 1886, i Kangerdlugssuatsiaq; de her anførte Navne er Konebaadejerne.
- 2) 50 Mennesker er forblevne på Vestkysten og vil rimeligvis tage Boplads i Frederiksdal-Distrikt, men opholder sig nu ved Pamiagdlok; deres navne ere: (Derefter følger de af Isak Lund nævnte 50 navne, med en enkelt ændring i rækkefølgen, således at Kisim~itok (Oqaluartâqs plejebarn) her er nr.,32, Kuvânia nr. 33 osv.)
- 3) Oqaluartâq sagde, at Fangstforholdene i Vinteren 1885 og den paafølgende Sommer havde været gode, men at i Vinteren 1886 ved Kangerdlugssuatsiaq havde de været daarlige paa grund af den høje Kulde, og Nervalik og Kuvânia fortalte, at Fangsten ved Inûssartok i Vinteren 1885 indtil Begyndelsen af Marts havde været meget daarlig dels paa Grund af sammenstuvet Storis, der havde hindret Slædefarten, og dels paa grund af Mangel paa Sæler, Vinteren 1886 havde ikke været saa daarlig. Alle udtalte de sig om, at Sælerne paa Østkysten forandrede Træk, at disse nok til sine Tider som sædvanlig søgte ind under Kysten, men straks igjen forlod den. Siden Expeditionens Afrejse havde der kun været ringe Sygdom og faa Dødsfald iblandt dem; to Børn var døde paa Rejsen. Der sagdes at leve 81 Mennesker omkring Tingmiarmiut fordelt paa tre Bopladser om Vinteren, Igdlularssoq, Akorninaq og Igdluluitsoq, men disse forventes snart at ville følge deres Slægtnings Eksempel og vandre ud til Vestkysten. Overkateket Isak Lund mener, at de Oplysninger, der er indhentet vedrørende Forholdene ved Angmagssalik er lidet tilforladelige, dels fordi de to Angm.-Baade jo havde forladt Angm. omtrent samtidig med Expeditionens Afrejse, og havde tilbragt Vinteren 1885 ved Umivik, og derfor kun kunde have deres Viden om Forholdene ved Angm. fra Rygter, og dels fordi det nok ligger i Østgrønlændernes Natur at overdrive og gjøre sig interessante; imidlertid fortaltes der, at der i Vinteren 1885 havde været meget stor Nød; et stort, befolket Hus skal være fuldstændig uddødt, dog vides ikke om af Sult eller Sygdom; Nøden skulde have været saa stor, at Menneskekjød siges at være spist. Den store Nød antages at være en Straf, fordi Angmagssalikerne havde stjaalet brød fra Expeditionen.
- 4) Med Hensyn til Isforholdene, da sagdes der, at Storisene vel til enhver Tid kunde fjerne sig fra Kysten, men at det dog i Reglen først var i August, og at den i Efteraars-Maanederne aldrig var saa ufremkommelig som i Foraars- og Sommer-Maanederne; hvorledes isforholdene er ved Angmagssalik vidste de ikke, men de mente, at isen laa temmeligen langs Kysten.

Dette er i Hovedtrækkene Indholdet af Overkateket Isak Lunds Indberetning, af hvilken jeg desværre for Tiden er ude af Stand til at skaffe en korrekt ordret Oversættelse.

Nanortalik den 5. September 1887
underdanigst
JohChrSimony

c) Forstanderskabernes forhandlinger

Alle eksempler tager udgangspunkt i forstanderskaberne for Julianehåb Distrikt. Materialet findes i Rigsarkivet under følgende betegnelser:

Diverse korrespondancesager:

38 a, b, c Forstanderskaberne 1882-1899

40 a, b Kommissionen for grønlandske Anliggender og Forstanderskaberne 1872-1879

Aflevering juli 1920:

58-61 1899-1916 Forstenderskabssager

Efterårsmødet, 25. september 1873

”Formanden forespurgte, hvorledes Grønlænderne, som fra Østkysten vare komne til Pamiagdruk, vare blevne behandlede af Befolkningen dersteds. – pårssisoq erklærede, at saavel Udliggeren som Befolkningen havde været lige gode, om at bedrage Østlændingene. For Udliggerens Vedkommende anstiller Kolonibestyreren den fornødne Undersøgelse, og for Befolkningens Vedkommende har hr. Rosing paataget sig, ved sin forestaaende Reise til Pamiagdruk, at forsøge paa at indhente de nødvendige Oplysninger. –
(hr. Rosing må være handelsassistent Ulrik Rosing)

Forårsmødet, 1. maj 1888

I forbindelse med fremlæggelse af regnskabet:

”I Anledning af, at der var uddelt Fattighjælp til tvende Hedninger, Fangere ved Frederiksdal, udtalte man sig om det uheldige i, at de mange Hedninger, der i Fjor i et Antal af 50 vare komne fra Østkysten, vare blevne sammenhobede paa et sted som Frederiksdal, der om Vinteren er en daarlig Fangstplads, hvilket havde haft meget Nød til følge, ogsaa blandt den der boende Befolkning. For at undgaa en Gjentagelse heraf, vedtog man, at naar der herefter ankommer Tilrejsende til Districtet skal de ikke kunne bosætte sig paa nogen Boplads uden dennes Beboeres og Forstanderskabets Samtykke og deres endelige Placering vil da være at foregaa på den Maade, at Pårssissut efter Samraad med Beboerne sender Indstilling herom til Forstanderskabet. Paa denne Beslutning, som foreløbig træder i Kraft, venter man sig ad Aare Inspectoratets Approbation.”

Skrivelse fra Sydgrønlands Inspectorat d. 30. april 1889 til Julianehaabs Forstanderskab

Meddeler ”...at man fuldt ud maa være enig med Forstanderskabet om det meget Uheldige i, som sket i 1887, at sammenhobe de fra Østkysten ankomne Hedninge paa en Plads som Frederiksdal, hvor Forholdene i Forvejen ere noget ugunstige, og man kan forsaavidt tiltræde det af Forstanderskabet indstillede Forslag i Retning af at forhindre en Gjentagelse heraf; man skal derfor hermed approbere, at det i saadanne Tilfælde, hvor enten Tilknytning af flere Individier til en og samme Boplads kan befrygte at ville medføre Mangel eller endog Nød for Befolkningen ved Pladsen, eller hvor den eller de Tilrejsende udvælge sig en i Forvejen overbefolket Boplads til Opholdssted, skal kunne afgøres af Forstanderskabet, efter Forhandling med vedkommende

Pårssissut, ved hvilket Sted de Tilrejsende skulle nedsætte sig. Man undlader ikke at tilføje, at man herfra har tilskrevet de herrnhutiske Missionairer i Julianehaabs Distrikt om den af Direktoratet saaledes truffne Approbation.”

Om ovenstående orienteredes Direktoratet i Inspektoratets indberetning, hvor også afskrifter af Forstanderskabets forhandlingsprotokol og skrivelsen til forstanderskabet er vedlagt.

Forårsmødet, 25. april 1893

”Da der ved Frederiksdal i den forløbne Vinter atter har været stor Nød tilstede formedelst at Pladsen er aldeles overbefolket og da det jo paatænkes at oprette et nyt Udsted ved Qernertoqs Omegn på Østkysten udtaltes det heldige i at ebdel af denne Plads Befolkning atter flyttede over til Qernertoqs Nærhed. – Det indstilledes til Inspektoratets Approbation at ffølgende Bestemmelse bleve vedtaget

”At det nemlig betyder fremtidigt til denne Boplads fra Østkysten ankommende Hedninger at disse kun kunne blive boende her indtil nævnte Udsteds Oprettelse, hvorefter de da maatte finde sig i at retonere dertil som egentlig hjemmehørende der.”

Fra Inspectoratet i Sydgrønland sendes ekstrakt dateret Godthaab 12. september 1894

”Man har paa Forstanderskabets Indstilling billiget, at de til friederichstahl fra Østkysten kommende Grønlændere betyder, at de kun interimistisk forblive ved samme Plads, men at de, naar det nye Udsted paa Østkysten er oprettet, helst tage Boplads der, ligesom ogsaa, at en Forstander vælges, naar Stedet er oprettet.”

Forårsmødet 26. april 1894

”Det meddeles, at Konrad var bleven valgt som Forstander ved Udstedet Itivdleq samt som suppleant Simeon fra samme Sted.”

Efterårsmødet, 25. september 1895

Man anmoder Inspektoratet om, at der vil blive fri handel med alle handelsvarer ved Itivdleq med følgende begrundelse: ”Anlægget Itivdleq er vel oprindeligt anlagt særlig med Hedningene for Øje, men omegnen er faktisk kun beboet af Vesterlændinge der er vandt til europæiske Fødemidler”.

I pakken med Forstanderskabssager 1899-1903 var en skrivelse eller liste med overskriften ”Særlige Bestemmelser vedtagne af Forstanderskab”. Uddrag af forstanderskabsprotokoller, samlet af praktiske grunde, bl.a.:

Julianehåb 12-4-97:

”Forslag om, at Grønlænderne ikke uden videre maa flytte til Pladsen Ammassivik, men at saadanne, som tænke derpaa, først skulle forhandle med deres respektive Pårssissut, der derefter ville have at sætte sig i Forbindelse med Familieoverhovederne ved Pladsen og eventuelt indhente deres Samtykke. – Dette for at forhindre, at Pladsen bliver overbefolket.”

Repartitionslister for Julianehaab Distrikt 1899

NB: sådanne lister blev udarbejdet hvert år. Angiver de fangere (forsørgere), der får repartition, samt husstandens størrelse og få andre oplysninger. Fangere o.a., der ikke får repartition, er ikke på listen.

Fra Lichtenau og sydpå er der dette år 26 beboede pladser. De største er Lichtenau (24 forsørgere), Illorpaat (28 f.), Nanortalik (38 f.), Frederiksdal (29 f.) og Illukasik (21 f.).
I Nanortalik bor bl.a. overkatekat Isak Lund (der er med som konebådsejer)

Forårsmøde 3. maj 1899

NB: der var forbud mod kaffehandel på de steder, hvor der var ydet fattighjælp, og folk måtte ikke rejse andre steder hen for (uretmæssigt) at købe kaffe. Dette var sket to steder trods udsendelse af forbud derom af kolonibestyreren.

”(Forstanderen ved Sagddlît havde sagt det til Udliggeren, men denne, der ikke kan ret meget grønlandsk, kan neppe have forstaaet ham. Ved Qagssimiut har Forstanderen ligget meget syg hele Vinteren, og Suppleanten har ikke i hans Sted omtalt det til Udliggeren. Det skal til Suppleantens Undskyldning oplyses, at han er døv.)”

Efterårsmøde 26. september 1899

I referatet fra efterårsmødet meddeles, at fanger Hendrik ved Sarqarmiut i foråret p.g.a. en misforståelse ikke havde fået repartition (pårssissoq er David fra Pamiagdhluk) (er H den samme som Kuvânia?)

”Forstanderen fra Itivdleq skulde fra Fangerne dersteds foreslaa, at Forstanderskaberne forespurgte hos Inspektoratet, om det ikke kunne opnaas, at der maatte sælges Fødemidler fra Butikken ved Itivdleq i trange Tider. Da lignende Forslag er fremkomne flere Gange før, har Forstanderskabet ikke villet nægte at meddele dette til Inspektoratet.”

Skrivelse fra Inspektoratet for Sydgrønland til Direktoratet for Grønland..

Dateret: Godthaab 31. august 1900, signeret R. Stephensen.

Der er tale om en følgeskrivelse ved fremsendelse af udskrifter af ”Sydgrønlands Forstanderskabers Forhandlingsprotokoller” for finansåret 1899/1900. De vigtigste sager resumeres, bl.a. står der:

”Fra Fangerne i Itivdleq foreligger der igjennem Stedets Forstander en Anmodning om, at der maatte sælges Fødemidler fra Boutikken ved Itivdleq i trange Tider. Da imidlertid Meningen med dette Udsteds Oprettelse i sin Tid var, at det skulle tjene som et Stoppested for Østgrønlanderne, naar disse agtede at rejse om på Vestkysten, hvorfor den indskrænkede Udhandling blev paabudt, er man ikke gaaet nærmere ind paa dette Forslag, men skal indstille Sagen til Direktoratets Afgørelse, idet man skal bemærke, at Østgrønlanderne i Reglen rejse forbi dette Udsted op til Ilua, hvor de afsætte deres produkter og handle.”

Forstanderskaberne 1900-1901

Repartitionsliste: ved Sarqarmiut: Hendrik

For både 1899/1900 og 1900/1901 er der i repartitionslistene anført flere fangere/forsørgere ved

Qernertoq end ved Itivdleq. Disse år er der også folk ved Tinuteqisâq.

Forstanderskaberne 1901-1902

Repartitionslisten viser: ingen folk ved Tinuteqisâq, flere ved Qernertoq end ved Itivdleq, en Heinrich i Qernertoq, en Hendrik i Sarqarmiut!!

Forstanderskaberne 1903-1904

i.f.m. uddeling af hjælp nævnes:

Judithe, østgrønlænderinde med 2 børn: 7 alen trykket stout, 7 alen uleget stout, 5 netsideskind!

Forårsmødet 27. april 1904

Ingen deltagelse fra Nanortalik, Pamiagdlok, Frederiksdal og Itivdleq p.g.a. ufarbar vej.

Efterårsmødet 27. september 1904

”Efter derom begæret Udtalelse skal meddeles, at Forstanderne fra Itivdleq, Pamiagdlok og Frederiksdal enstemmigt har udtalt deres Ønske om Oprettelsen aaf en Handelsstation med fuld Handel ved Itivdleq med følgende Begrundelse, at det om Vinteren er meget vanskeligt for dem at afsætte deress Varer, og at de på disse Ture lide meget ondt og ofte maa overnatte under aaben Himmel. Desuden formenes det, at Oprettelsen af en saadan handelsstation vil drage Befolkningen sydefter, hvilket man anser for i høj Grad ønskeligt, da Fangstpladserne der er meget bedre end i Omegnen af Frederiksdal.”

Hjælp efter § 11A, bl.a.:

8. Enken Martha, tidligere Østgrønlænderinde med 2 børn

9. Fraskilt kone Judithe fra Østkysten med 2 børn

10. Fraskilt kone Sofie Berthelsen fra Østkysten med 1 barn

Hjælpen består af stof og sælskind.

Forstanderskaberne 1905-1906

Hjælp til bl.a.:

Enken Martha med 2 børn, Frederiksdal

Enken Judithe med 2 børn, Frederiksdal

NB: Enke el. fraskilt kone kan dække over, at kvinden har været 2./3. kone hos en østgrønlandsk fanger, der er flyttet til området og blevet døbt. Angående bopæl: nogle har flyttet en del rundt.

Forstanderskaberne 1906-1907

NB: alle har nu efternavne!

NB: Josva Kleist (forholdsvis nyt medlem) støtter sig i sin beretning til sine dagbogsoptegninger. Mon de findes endnu??

Forårsmødet 27. april 1908

”Forstanderen fra Frederiksdal medbragte en Skrivelse til Inspektoratet angaaende Oprettelsen af et Udsted ved Frederiksdal. – Dette Andragende vil blive fremsendt. –”

”Fra Frederiksdals Førstepræst kom Forespørgsel med Anmodning om Hjælp til at bringe Befolkningen omkring Itivdleq til Fangstpladserne. – De var i fjor paa Grund af Isforholdene ude af Stand til at komme paa Fangstøerne, hvorfor de derfor ikke faaet betrukket deres Konebaade. Forstanderskabet tilstiller paa Grund af disse særlige Forhold 20 kr. til Disposition til Førstepræsten og Forstanderne ved Frederiksdal efter § 11A.”

Efterårsmødet 3. september 1908

Flg. Bemærkes: ”..Inspektoratets i skrivelse af No. 181 udtalte Paaabud om at virke hen til, at Tilflytning af Beboerne fra Itivdleq Distrikt ikke sker til Frederiksdal, hvor Befolkningen er for stor, naar Hensyn tages til Ernæringsforholdene i Vinterhalvåret.”

Forårsmødet 4. maj 1909

”Forstander Paulus ved Frederiksdal ønskede, at Befolkningen ved Itivdleq og omliggende Pladser opfordredes til mere at drage ud til Fangstpladserne, hvilket det samlede Forstanderskab tiltraadte.”

Forårsmødet 2. maj 1910

Der orienteres om bl.a.

g) ”I Anledning af den store Nød i Vinter opfordrer Forstanderskabet den indfødte Befolkning til at samle tilstrækkeligt Angmagssat til Vinterforraad og sørge for, at de bliver ordentlig tørrede.”

o) ”..Rygter om, at Abraham (Aaperârujuk) der var flyttet fra Sigssarigoq til Nanortalik, er død af Sult,...” Sagen skal undersøges.

d) Sydgrønlands Inspektorats korrespondance

På Rigsarkivet, i materialet fra Den kongelige grønlandske Handel grupperet under Den administrative Direktion for den kongelige grønlandske Handel (1774ff) findes en række kildegrupper med journaler over breve til og fra Grønland. Kildegrupperne har ikke nummer, de er angivet med årstal og brevenes oprindelse, fx 1795-1901 Sydgrønlands Inspektorats korrespondance.(se folioregistratur 189.)

Ovennævnte kildegruppe, Sydgrønlands Inspektorats korrespondance, indeholder en kopibog for hver af de nævnte år, med afskrifter af hele årets korrespondance fra inspektoratet til personer eller institutioner i Grønland.

På eller i kopibøgerne er med forskelligordlyd fra bog til bog angivet, hvad de indeholder, fx ”Afskrift af den af Inspektør Ryberg førte Embeds-Korrespondance med Betjente og andre i Grønland i Finantsaaret 1890/91” eller ”Afskrift af Korrespondancen med Betjente og andre i Grønland i F.A. 1893/94”. Uanset dette er der tale om Sydgrønlands Inspektorats embedsskrivelser, som i afskrift er sendt til Direktoratet for den kongelige Grønlandske Handel.

Inspektoratets breve er nummereret løbende. I de efterfølgende eksempler angives inspektorates
brevnummer, skrivelsens datering samt modtager. Anvendte forkortelser er: Best af Jul= Bestyreren
af Julianehåb og Jul For= Julianehaab Forstanderskab

No 78 15-7-83 Til Best af Jul

Om placeringen af udliggerne, bl.a.:

”...billiges,, at Assistent Bang efter Klapmytsetidens Ophør overtager Bestyrelsen af
Udstederne Nunarssuaq og Illoa.”

(Af denne skrivelse og af skrivelser nr. 28, 50, 60, 99 og 100, alle i 84, ses at der er problemer med
at få udstederne ordentlig dækket ind med udliggere, bl.a. efter et dødsfald og afrejse til Danmark.
Af næstfølgende skrivelse fremgår, at udliggeren om sommeren betjener Nunarssuaq. Det skal
forstås således, at Iluas befolkning om sommeren, i klapmytsetiden, befinder sig på denne
fangstplads, men om vinteren i Ilua.)

Nr. 190 16-9-86 Til Best af Jul

I Anledning af Hr. Bestyrerens i behagelige Skrivelse af 30. f.M. (No. 132) fremsatte Forslag om en
Omordning af de tidligere med Udstedet Iluas Bestyrers Rejser til Sommerpladsen Nunarssuaq
forbundne Forhold, skal Inspectoratet herved tjenstlig meddele, at der herfra Intet haves imod, at
den af Hr. Bestyreren foreslaaede Ordning træder i Kraft fra og med Aaret 1887, saaledes at der, i
stedet for at Konebaadsbesætningen opholder sig sommeren over ved Nunarssuaq tilstaaes
Udstedsbestyreren dersteds en Fastlejet for Maanederne Maj og Juni mod en maanedlig Betaling af
18 Kr., samt at Sommerpladsen Nunarssuaq da forsynes og Productionerne afhentes derfra paa den
af Hr. Bestyreren foreslaaede Maade. – Saavidt Inspectoratet bekjendt henligger der ved Sârdloq
eller Sagdlît nogle ældre Spækkister (Vandkister), der mulig kunde faa Anvendelse ved
Nunarssuaq.

Inspectoratet maa være enig med Hr. Bestyreren i, at Spækkhuset under disse Forhold kunne trænge
til at forstørres, men man ser sig for nærværende Tid ikke i stand til at approbere flere
Byggearbejder i Julianehaab District, forinden Directoratet er bleven underrettet derom.

...
...”

Nr. 43 4-5-87 Til Best af Jul

M.h.t. Handelens bygninger, bl.a.:

”ved Nunarssuaq

at Spækkhuset udbedres og forstørres paa den i fjor af Hr. Bestyreren foreslaaede Maade, saaledes at
den tidligere Byggemaade, Sten og Græstørv, bibeholdes.”

Nr. 57 30-4-89 Til Jul For

”I Anledning af den her modtagne Udskrift af Forstanderskabets Forhandlingskopibog, vedrørende
det i Foraaret 1888 afholdte Møde, skal man ikke undlade tjenstlig at meddele, at man fuldt ud maa
være enig med Forstanderskabet om det meget uheldige i, som sket i 1887, at sammenhobe de fra
Østkysten ankomne Hedninge paa en Plads som Frederiksdal, hvor Forholdene i Forvejen ere meget

ugunstige, og man kan forsaavidt tiltræde det af Forstanderskabet indstillede Forslag i Retning af at forhindre en Gjentagelse heraf; man skal derfor herved approbere, at det i saadanne Tilfælde, hvor enten Tilflytning af flere Individer til en og samme Boplads kan befrygtes at ville medføre Mangel eller endog Nød for Befolkningen ved Pladsen, eller hvor den eller de Tilrejsende udvælge sig en i Forvejen overbefolket Boplads til Opholdssted, skal kunne afgjøres af Forstanderskabet, efter Forhandling med vedkommende Pårssissut ved hvilket Sted de Tilrejsende skulle nedsætte sig. – Man undlader ikke at tilføje, at man herfra har tilskrevet de herrnhutiske Missionairer i Julianehaab Distrikt om den af Inspektoratet saaledes truffene Approbation.

...
...”

Nr. 58 30-4-89 Cirkulaire til Dhrr Missionairer i den herrnhutiske Brødre-Unitets Tjeneste i Julianehaab Distrikt

”Man skulde herved ikke undlade tjenstlig at meddele DHrr., at Inspektoratet har tiltraadt et fra Julianehaabs Forstanderskab hertil indsendt Forslag med Hensyn til tilrejsende Grønlænderes Bosættelse i Julianehaabs Distrikt, sigtende til at forhindre en Gjentagelse af det i 1887 forekomne uheldige Forhold, at de fra Østkysten s.A. ankomne Hedninge bleve sammenhobede ved Frederiksdal.

Inspektoratet har derfor approberet, at det i saadanne Tilfælde, hvor enten Tilflytning af flere Individer til en og samme Boplads kan befrygtes at ville medføre Mangel og endog Nød for Befolkningen ved Pladsen, eller hvor den eller de Tilrejsende udvælge sig en i Forvejen overbefolket Boplads til Opholdssted, skal kunne afgjøres af Forstanderskabet efter Forhandling med vedkommende Pårssissut, ved hvilket Sted de Tilrejsende skulle nedsætte sig. Hvilket herved vilde tjene Dhrr til Efterretning og Iagttagelse.”

No 72 27-5-90 Til de herrnhutiske missionærer

Gør opmærksom på, at de herrnhutiske missionærer ikke har kompetence til at flytte rundt på den lokale befolkning. Omflytning, hvis sigte er direkte eller indirekte at straffe de(n) pågældende kan kun iværksættes af forstanderskaberne. Og hvor der ikke er tale om straf må man ikke tvinge folk. De skal altså være villige til at til- eller fraflytte.

Nr. 73 27-5-90 Til Jul For

Indeholder en meddelelse om, at der er udstedt forbud mod at bosætte sig ved Ny Herrnhut p.g.a. de sørgelige tilstande uden først at indhente tilladelse hos forstanderskabet.

(Det viser, at en af myndighedernes midler til at undgå socialt dårlige forhold er at begrænse befolkningens mulighed for at bosætte sig i for store befolkningskoncentrationer. Jvf. Forstanderskabet i Jul's beslutninger o. Frederiksdal.)

Nr. 176 10-2-90 Til Best af Jul

”I anledning af det med Hr. Best: bhgl: skriv: af 25. Septbr f. A. (No. 166) hertil indsendte Inddragende fra Fangere ved Frederiksdal og Igdlukasik, hvori de anholde om at maatte faa anlagt en Handelsplads i Nærheden af sidstnævnte Sted, skal man forinden videre kan foretages i Sagen, herved tjsl: anmode Hr. Best: om hertil at indsende fornødne Oplysninger, dels om de med Oprettelsen af det foreslaede Handelssted forbundne Udgifter, dels om Lokaliteterne ved det af

Dem paapegede Sted, altså særlig i Retning af Byggegrundens Beskaffenhed, Tilstedeværelse af Drikkevand og en god og hensigtsmæssig Baadehavn m.m.”

Nr. 160 23-9-91 Til Best af Jul

”Som svar paa Hr. Bestyrerens Skrivelse af 20. 8. d.A. (No. 139) undlader jeg ikke tjenstligst at tilbagemelde, at man efter at have modtaget de nu af Hr. Bestyreren indsendte Bemærkninger, vedrørende en eventuel Oprettelse af et udsted ved Igdlokasik ikke længere mener det nødvendigt, at yderligere Oplysninger indsendes.”

Nr. 164 16-9-92 Til Best af Jul

”Som Svar paa Hr. Bestyrerens Skriv: No. 9 af 20’ Juli d.A., hvori De forespørger om, hvilken Lønning Bødker Jakob Klejst skal oppebære qua Udligger ved det projekterede nye Udsted ”Qernertoq”, skal Inspektoratet ikke undlade at meddele Dem, at det har tilstaaet ham de sædvanlige Udliggerindtægter med 8% af Spæk og Lever samt 4% af andre Produkter, hvorhos man har indstillet ham til Oprykning fra 8-9 Klasse til næste Finantsaar og til at erholde en Extraducør af 50 Kr., dersom det viser sig, at Udstedet bliver opført og besat endnu iaar.”

Nr. 34 1-5-93 Til Best af Jul

”Direktoratet har i Skrivelse af d. 24. Marts d.A. med Hensyn til Bygninger og Fartøjer i Julianehaabs Distrikt tilskrevet Inspektoratet saaledes:

”Det maa overlades Inspektoratet at træffe den fornødne Afgjørelse med Hensyn til de omtalte Bygningsarbejder ved Julianehaab og i denne Kolonis Distrikt under behørigt Hensyn til at de nødvendige Materialer og Arbejdskraft haves til Raadighed. Særlig ventes Arbejderne i Anledning af det paatænkte Udsted ved Qernertoq, som i fjor maatte stilles i Bero paa Grund af uheldige Isforhold, nu fremmede efter bedste Evne. Som berørt i en tidligere Skrivelse gør man Regning paa, at Johan Petersen, som, inden han i 1886 udgik til Nordgrønland, i nogen Tid var sat i Lære hos en herværende Tømmermester, og som forhaabentlig vil kunde være ved Julianehaab i begyndelsen af Juli, vil kunde deltage i Bygningsarbejderne ved næste nye Udsted, som det jo er Bestemmelsen at han foreløbig skal bestyre.”

I henhold til Ovenstaaende skal Inspektoratet herved, da jeg ikke selv i Aar, som en Følge af Permissionen naar personligt at tilse Julianehaab, overlade det til Hr. Bestyrerens konduite først at søge det Arbejde iværksat, der er mest paatrængende og særligt altsaa Udstedet Qernertoqs Etablering.”

Nr. 38 3-5-93 Til Best af Jul

”Idet man herved tilstiller Hr. Bestyreren Afskrift af J P’s Antagelsesforpligtelser, hvori hans Lønningsvilkaar findes angivne, skal man meddele, at han efter at være udkommen med Hvidbjørnen til Frederikshaab, sammen med Lieutnant Garde, medfølger denne sydpaa, og vil ventelig i Slutningen af Juni eller senest i Begyndelsen af Juli kunne naa Qagssimiut, hvorfra Hr. Bestyreren maa lade ham afhente. Han vil derefter forhaabentlig kunde være ved Nanortalik endnu i rette Tid til at deltage i det derfra udgaende Togt til Qernertoq.

I øvrigt henvises Hr. Bestyreren til hvad Direktoratet har tilskrevet Dem denne Sag vedrørende.”

Nr. 67 25-6-93 Til Jul For

”Med Hensyn til den hertil indsendte Afskrift af Forhandlingerne i Foraarsmødet den 25. April d.A. ved Julianehaab har Inspektoratet fundet anledning til at bemærke:

- 1) ...
- 2) Det billiges, som foreslaaet af Forstanderskabet, at de til Frederiksdal fra Østkysten ankomne Grønlændere, betyder, at de kun interimistisk forbliver ved nævnte Plads, men at de, naar Qernertoq er oprettet, helst tage, Boplads dersteds. Ligeledes approberes det, at en Forstander vælges, naar Qernertoq er besat.
- 3) I Anledning af Forstanderskabets fortsatte Indstilling at yde Tilskud af Fælleskassen til Udflytning fra Nanortalik, skal man herved tilstaa et beløb af 150 Kr. i nævnte Øjemed under den Forudsætning, at Beløbet anvendes til Træmaterialer og Maximum for en Familie ansættes til 25. Kroner.
- 4) ...
- 5) Den af Forstanderskabet foreslaaede Ændring med Hensyn til Kaffehandelen ved Nanortalik saaledes, at de Fangere, der ikke har modtaget Fattighjælp, naar Kaffehandelen ellers er standset, kunne købe for frisk Spæk indtil 1 (pund, med datidens tegn for pund) Kaffe ad Gangen, billiges.”

Nr. 85 27-6-93 Til Best af Jul

Med Hensyn til den af Hr. Bestyreren i Skr. No. 39 d.A. gjorte Indstilling om at ansætte Kolonist Vilhelm Benjamin som Udligger ved Qernertoq, da bortfalder denne ventelig nu da Udligger Johan Petersen antages at være ankommet til Julianehaab Distrikt.

Nr. 35 14-3-94 Til Best af Jul

Direktoratets godkendelse af inspektoratets indstilling vedrørende underbetjente og mandskab i kolonien meddeles:

- 1) ...
- 2) Udstedsbestyrer Johan Petersen maa iaar hjemgaa for at tiltræde tjeneste ved Handelsetablisementet paa Østkysten, som hans Afløser ved Itivdleq har Direktoratet nærmest tænkt sig at benytte Bødker Jakob Kleist. I øvrigt har Direktoratet nærmere forbeholdt sig i en senere Skrivelse at udtale sig til Inspektoratet derom....

Nr. 41 15-3-94 Til Best af Jul

Direktoratets svar på bestyrerens indstilling om byggearbejder i Julianehaab Distrikt videregives: ”...

Direktoratet har derhos bemærket, at da Hovedøiemedet med Anlæggelsen af det mindre Handelsetablisement i den sydlige Del af Østkysten var, at man ventede der at kunde stoppe de Østgrønlænderne, som maatte ankomme dertil paa deres Reise til Vestkysten, synes Itivdleq at ligge alt for nær ved Handelsstedet Pamiagdlok, da det ligger flere Mile nærmere nævnte Sted end Qernertoq, som Direktoratet først havde bifaldet. Direktoratet har derfor anmodet Inspektoratet om at undersøge om ikke Itivdleq uden for store Vanskeligheder og Bekostninger kunde flyttes længere øst efter, om muligt til Narssaq i Munden af Lindenovsfjorden, eller i alt fald til Aluk, eller et passende Sted der omkring, i hvilken Anledning man udbeder sig Hr. Bestyrerens behagelige Udtalelse snarest mulig.”

Nr. 90 30-6-94 Til Best af Jul

Indstillinger vedrørende handelens faste mandskab:

”...

M. H. t. Hr. Bestyrerens Forespørgsel om, hvem der skal forflyttes i stedet for Jacob Klejst, som Direktoratet havde tænkt at knytte ved Udstedet Qernertoq, da maa man overlade Hr. Bestyreren at sende som hans Stedfortræder hvem De selv mener kan undværes af Koloniens Bødkere, og bedst egner sig til at afløse ham.”

Nr. 93 30-6-94 Til Best af Jul

”Efter de af Hr. Bestyreren i Skr. No. 28 af 30. April d.A. modtagne Oplysninger, vedrørende den projecterede Flytning af det nyligt anlagte Udsted ved Itivdleq, skulle man herved meddele Dem, at iaar anser jeg det for rettest, at opsætte Flytningen indtil Direktoratets yderligere Bestemmelser herom maatte indtræffe, efter at dette er blevet meddelt de med flytningen forbundne Farer og Vanskeligheder samt Omkostninger. Som det vil være Hr. Bestyreren bekjendt har Direktoratet stærkt betonet at Anlægget hovedsagelig kun skulle være et Stoppested, for at holde Østlænderne fra at rejse til Ilua, eller de tyske Missionspladser, hvor de hurtigt gaa til Grunde, ved at komme i Berøring med Civilisationen. Direktoratet har derhos bemærket, at Spæk slet ikke bør indhandles ved Udstedet, samt at Kaffe og Brød ikke bør udhandles, men at hvad der sendes til Stedet heraf, kun skal være til Udliggerens og Kateketens Forsyning. Derimod har Direktoratet forment at Stout, Uldrøjer, Krudt og Bly og lidt Tobak samt nogle Tøjer og Isenkramvarer, burde udgjøre de vigtigste Handelsartikler. Som en Følge Heraf vil Stedets Forsyning, naar dette først er etableret, ikke medføre at saa meget Lasterum udkræves hverken frem eller tilbage. Som Itivdleq nu ligger skjønner man at Østlænderne, der allerede ere ganske godt kjendte med europæiske Luxusartikler, ikke ville tage i Betænkning at rejse det stykke længere til Ilua for at tilfredsstille deres Lyst hertil, og at Udstedet maa flyttes, i det mindste 12-14 Miil længere op ad Kysten for at gjøre virkelig Nytte. Det er en Selvfølge, at der maa være en Overbetjent eller anden paalidelig Mand tilstede ved Udvalget af den nye Anlægsplads, og man formener at 1 af Koloniens 2 Assistenten, for en Tid vil kunne afsees hertil. Man skal i den Anledning anmode Direktoratet om direkte fra Hjemmet at meddele Hr. Bestyreren sine Bestemmelser til næste Aar saa betids, at der strax saasart Reiseforholdene tillade det, dersom Stedet skal flyttes, kan tages fat derpaa, uden først herfra Inspektoratet at indhente nærmere Instructioner, der først senere vil kunne komme Hr. Bestyreren i Hænde.”

Nr. 107 7-7-94 Til Regnskabsføreren for Jul For

”Som Tilskud fra Fælleskassen kan Julianehaabs Kolonikasse krediteres 25 Kr. i indeværende Finantsaar som Flyttehjælp for Grønlænder Kanuthus der vil fraflytte den overbefolkede Plads Nanortalik.”

Nr. 26 1-5-95 Til Best af Jul

Om placeringen af underbetjente og Mandskab i Julianehaab distrikt:

”...

Ligeledes har Direktoratet billiget, at Bødker Jakob Klejst midlertidig har overtaget Bestyrelsen af det ny anlagte Udsted Itivdleq, hvis Flytning længere Nord og Østpaa foreløbigt er bleven henstillet indtil videre.”

Nr. 27 1-5-95 Til Best af Jul

I skrivelsen citeres, hvad direktoratet har tilskrevet inspektoratet vedr. Handelens bygninger:

”..

Hvad det nye Handelssted ved Itivdleq angaar maa det beklages, at man ved denne Foranstaltning ikke har naaet hvad dermed tilsigtedes. Skulde det imidlertid vise sig at Oprettelsen af Missions og Handelsstation ved Angmagssalik vil som af Kolonibestyreren udtalt – sikkert have til Følge, at Beboerne paa Østkysten fremtidigt fuldstændigt vil opgave at søge om til Vestkysten, som de hidtil har gjort, vilde Hovedgrunden til Etableringen af et Handelssted i den sydlige Del ad Østkysten nemlig, at man der skulde kunne stoppe de tilrejsende Østgrønlænderne, jo dermed bortfalde.” Under disse Omstændigheder vil det være rettest at Afgjørelsen af Spørgsmaalet om den tidligere omtalte Flytning, stilles i Bero indtil videre. Dog må Direktoratet ønske endnu indtil videre at holde Stedet besat og at der drages Omsorg for at der derværende Personale er tilstrækkelig forsynet med Fornødenheder for alle Eventualiteter.”

Nr. 81 20-5-95 Til Best af Jul

”Som Gjensvar på Hr. Bestyrerens Skrivelse: No. 40 af 22. April d.A. skal man herved meddele, næst at henvise til Insp: Skr: No. 26 & 27 d.A. hvori man nærmere har udtalt sig om det nye Udsted ved Itivdleq og dettes nuværende Udligger Bødker Jacob Klejst, at Direktoratet har ønsket Stedet besat, men foreløbigt ikke flyttet og at Inspektoratet ikke har noget imod, at De anvender en anden passende Person til at bestyre Stedet, saafremt Jakob Klejst ved at komme i Gjæld af 107 Kr. 57 Øre, har vist sig at være udygtig dertil.”

Nr. 109 12-8-95 Til Kolbe Brummerstedt

”Vedlagt remitteres tjenstlig efter Gjennemsynet Udgiftslisten for Udstedet Itivdleq.”

Nr. 84 6-7-97 Til Jul For

”Paa Foranledning af Skriv: No. 33 fra Direktoratet skulde man tilkjendegive det ærede Forstanderskab:

at Forslaget om, at dygtige Fiskere, der aldrig have modtaget Hjælp af Forstanderskabet, skulde kunne deltage i Repartitionen som Forsørgere, ikke har kunnet bifaldes; endvidere har Direktoratet tilskrevet Inspektoratet Følgende:

”Endelig skal man i Anledning af Julianehaab Forstanderskabs (paa Extramødet d: 7. Maj 1895 og Efteraarsmødet d: 25. Septbr. s.A.) har tilbageholdt og senere nægtet at udbetale den nogle Indfødte ved Itivdleq og omliggende Bopladser tilkommende Repartition, paa Grund af, at de fra tidligere Tid skyldte Udliggeren ved Paamiagd luk Penge.....”

(Dir. misbilliger dette. Men de pågældende er altså (tilsyneladende) flyttet sydpå til området ved Itivdleq.)

Nr. 123 19-9-98 Til Best af Jul

Svar på bestyrerens skrivelse af 28. august (nr. 77) om ordningen af udliggerforholdene i Julianehaab Distrikt, bl.a.:

”...hvorimod man ikke kan gaa ind paa, at Udligger Vilh. Benjaminsen forbliver ved Qagssimiut, medens den fra Frederikshaab kommende Udstedsbestyrer A. Hansen overtager Itivdleq, i det dels Qagssimiut som Bestyreren selv i tidligere Skrivelse har gjort opmærksom paa, helst maa bestyres af en dansk Mand, og det ogsaa ville være ubilligt at sende en dansk, ugift Mand ned til det langt mindre, afsides liggende Sted Itivdleq, saameget mere som A. Hansen er bekjendt som en dygtig og paalidelig Udstedsbestyrer, der sagtens kan overkomme Bestyrelsen af en større Plads. Som en følge heraf skal man have Hr. Bestyreren anmodet om at foranstalte A. Hansen placeret ved Qagssimiut, medens Vilh. Benjaminsen foreløbig maa overtage Bestyrelsen af Itivdleq indtil der af Direktionen bliver taget bestemmelse om dette Udsteds videre Bestaaen. Hvilket herved tj: meddeles Dem til Efterretning og videre fornøden Foranstaltning.”

Nr. 135 26-9-98 Til Best af Jul

Vedrørende skiftevesen/behandlede dødsboer orienteres bl.a.:

”..

Sluttelig skal man anmode Hr. Bestyreren om at lade efternævnte tvende Dødsboers Ejendele realisere enten ved Auktion efter (?evt. eller) underhaanden og derefter meddele Skifteretten Udfaldet af denne realisation, nemlig

-.....

-Boet efter afd. Udligger Jakob Klejst ved Itivdleq”

Nr. 46 29-4-99 Til Best af Jul

Vedrørende bygninger bifaldes en række bygningsarbejder, bl.a.:

”...
Ved Itivdleq

at taget maa omlægges og tækkes med Spaan, samt at Stuerne maa males indvendigt.”

Nr. 166 20-2-1900 Til Best af Jul

Vedrørende Skiftevesaen: dødsboer afsluttet, bl.a.

Jakob Kleist:

Arven efter ham er på i alt 494 kr. 71 øre. Deles mellem sønnerne: Kristian Kleist, Nanortalik, og Josva Kleist, seminarist ved Godthaab.

e) Korrespondance til og fra Direktoratet for den kongelige grønlandske Handel

På Rigsarkivet, i materialet fra Den kongelige grønlandske Handel grupperet under Den administrative Direktion for den kongelige grønlandske Handel (1774ff) findes en række kildegrupper med journaler over indkomne breve fra Grønland. Kildegrupperne har ikke nummer, de er angivet med årstal og brevenes oprindelse, fx 1874-1898 Søndre Inspectorats Breve. (se folioregistratur 189.)

Kildegruppen: 1874-1898 Søndre Inspectorats Breve, indeholder en registrant over alle modtagne breve fra såvel Sydgrønlands Inspektorat som de enkelte kolonier i Sydgrønland i de pågældende år. Endvidere indeholder kildegruppen en registrant over breve sendt fra Direktoratet til kolonierne og inspektoraterne.

Materialet er anbragt i læg for de enkelte finansår med et læg for hver koloni og inspektorat. På lægget er angivet afsender og hovedindhold. Læggene indeholder imidlertid kun meget spredt materiale, mens den modtagne post tilsyneladende er arkiveret i sagsmapper el. lign. Først fra 1897 angives, hvilke sagsmapper materialet er arkiveret i.

I de efterfølgende eksempler angiver ”Nr.” direktoratets nummerering i det pågældende læg, mens dateringen angiver skrivelsens datering. Ved breve modtaget af direktoratet angives blot afsender: Jul= Bestyreren i Julianehåb og Insp er Inspektoratet for Sydgrønland. Ved breve afsendt fra direktoratet angives såvel afsender (Dir) som modtager (Jul eller Insp).

Nr. 31 Fra Jul 23-9-87 (Carl Lytzen)

Efterrekvistion af nogle varer, skriver bl.a.:

”,-dog skal jeg specielt anføre her, at hvad der er rekvireret af Kaardeklinger, Pilejern, Ulomikker, Knive og hollandsk Tobak er sket, for derved at kunne have en Reservebeholdning deraf liggende ved Udstedet Ilua til brug ved eventuel Handel med tilrejsende Østgrønlændere;”

Fra Jul 12-9-89 (Carl Lytzen)

”Da jeg af flere af Distriktets valgte Forstanderskabsmedlemmer er blevet opfordret til at henlede opmærksomheden paa, at Grønlænderne her i Distriktet ville sætte megen Pris paa, at faa udsendt Knive, som passede specielt til deres Fangstbrug, saa skal jeg herved anmode om der til en Prøve maatte blive udsendt – efter medfølgende i træ udskårne Model –hertil i Aaret 1890:

25 á 50 knive, med ikke alt for stærkt hærdede Staalblade og med hvide Benskafter.

Jeg maa dog her gøre Direktoratet bekendt med, at jeg antager, at ovennævnte slags ”Kajakknive” neppe ville blive nogen kurant Vare udenfor Julianehaabs Distrikt, idet der længere nordefter udelukkende anvendes Kajakknive med meget længere Skaft end her.”

(det blev da også et afslag, idet knivene blev for dyre. Brev nr. nr. 23, 8-3-90 fra Dir. til Insp. for Sydgrl.)

Nr. 11 Fra Jul 20-8-91 (Lytzen)

Oprettelse af et udsted ved Qernertoq

(Der er først skrevet Igdlukasik, men det er (med anden håndskrift) streget ud og erstattet med Qernertoq.)

Intet materiale i lægget.

Nr. 66 Fra Insp 23-9-91 (Brummerstedt)

Oprettelsen af et Udsted i Julianehaab Distrikt

Intet materiale

Nr. 39 Fra Dir til Insp, 31-3-92

Oprettelsen af et Handelssted paa Sydøstkysten af Grønland

Intet materiale

Nr. 54 Fra Insp 15-9-92
Anlæggelse af et Udsted ved Qernertoq
Intet materiale

Nr. 9 Fra Dir Til Insp 9-3-93
Joh Petersens Ansættelse som Udligger i Sydgrønland
Intet materiale.

Nr. 23 Fra Jul 26-8-93 (Brummerstedt)
Anlæggelsen af et Udsted i Qernertoq's Omegn
Intet materiale

Nr. 24 Fra Jul 4-9-93 (Brummerstedt)
Anlæggelsen af et Udsted i Qernertoq's Omegn
Intet materiale

Nr. 40 Fra Dir til Insp 15-3-94
Udstedsbestyrer Joh. Petersens Hjemrejse
Indeholder kopi af brev nr. 113, til bestyreren i Jul, hvori det meddeles, at Joh. Petersen skal til Amm. Det ville være ønskeligt, om han ligesom Rüttel kunne hjemgå med Hvidbjørnens på 1. rejse. ”..men skulle dette, som vel rimeligt er, ikke være muligt, skal man anmode Herr Bestyreren om at gjøre, hvad der formaas, for at faa ham afløst ved Itivdleq og fragtet til Ivigtût...”

Nr. 8 Fra Jul 10-4-94 (Brummerstedt, brev fra Jul nr. 182)
Forhistorien: har tilsyneladende med ”Hvidbjørnen” modtaget besked om, at Joh. Petersen skal rejse til Angm. som bestyrer. Indleder således:
”I Anledning af Direktoratets Skrivelse nr. 113 undlader jeg ikke herved at bekendtgøre, at jeg Dagen efter ”Hvidbjørnens” Ankomst afsendte Posten herfra Kolonien sydefter med Ordre til Ass. Ringsted om den fornødne Forflyttelse i Anledning af Joh. Petersens forestaaende Afrejse.”...
Posten vender imidlertid om, men B forsikrer, at han vil gøre alt hvad han kan for at skaffe JP befordring til Ivigtut, men forudser problemer ”hvis en betydelig Bedring i Isforholdene ikke indtræde”. Altså: syddistriktet er et afsides og vanskeligt farbart distrikt.

Nr. 18 Fra Insp 30-6-94
Flytning af Udsted ved Itivdleq
Intet materiale. Med blyant påtegnet: vedlagt nr. 53. (se næste brev)

Nr. 53 Fra Insp 20-9-94

Oplysninger om Østkystens Befolkning
Intet materiale

Nr. 29 Fra Insp 14-8-95

Udgiftsliste for Udstedet Itivdleq

”Hoslagt eftersendes tjenstligt efter Gjennemsynet Udgiftslist for Udstedet Itivdleq under Julianehaab, der først modtager under mit Ophold ved denne Koloni.”

Underskrevet: ”Fencker 14. august 1895, p.t. Qajartalik ”

Ovennævnte er en følgeskrivelse. Selve udgiftslisterne er ikke i lægget.

Nr. 45 Fra Dir til Insp 22-6-97

Ordning af Udliggerforholdene ved Julianehaab

Intet materiale

Nr. 161 Fra Dir til Jul 22-6-97

Ordning af Udliggerforholdene ved Julianehaab

Intet materiale

Nr. 35 Fra Insp 17-9-97

Nedlæggelse af Udstedet Itivdleq ved Julianehaab

Intet materiale

Nr. 46 Fra Dir til Jul 4-3-98

Ordningen af Udliggerforholdene i Julianehaab Distrikt

(Arkiveret under: Underbetjente, Betjente og Mandskab.)

Nr. 54 Fra Dir til Jul 7-3-98

Udstedet Itivdleq i Julianehaab Distrikt kan foreløbig ikke nedlægges

(NB: arkiveret under: Oprettelse og Nedlæggelse af udsteder.)

Nr. 17 Fra Dir til Insp 7-3-98

Udstedet Itivdleq i Julianehaab Distrikt kan foreløbig ikke nedlægges

(NB: arkiveret under: Oprettelse og Nedlæggelse af udsteder.)

f) Indberetninger til Indenrigsministeriet om tilstanden i Grønland

Indberetningerne findes i Rigsarkivet under Den administrative Direktion for den kongelige grønlandske Handel (1974ff) under følgende betegnelser:

1873-1894 Hovedindberetninger til Indenrigsministeriet

1894-1899 Indberetninger om tilstanden og begivenhederne i Grønland

Der er tale om indberetninger udarbejdet af Sydgrønlands Inspektorat og fremsendt til Indenrigsministeriet. Hovedindberetninger bygger på bl.a. indberetninger fra kolonibestyrerne i de enkelte kolondistrikter. Indberetningerne er alle bygget op omkring en meget fast ramme om følgende emner: vejrforhold, erhverv/fangst, sundhedstilstanden, befolkningstallet, produktion med statistiske oplysninger, besejling diverse. Indberetninger med bilag er arkiveret i læg for hvert år.

Oplysningerne er meget generelle, og kun i ganske enkelte tilfælde nævnes konkrete enkeltstående forhold eller problemstillinger. For nogle af de første år mangler indberetningerne. Fra 1882 forefindes som bilag til inspektoratets hovedindberetning også indberetningerne fra de enkelte kolonibestyrere.

Disse indberetninger danner grundlaget for de årlige publikationer med meddelelser, beretninger og kundgørelser om forholdene i Grønland, der fra 1886 udsendes af myndighederne i Danmark.

Indberetning fra Kolonien Julianehaab for Tiden for den 1. April 1881 til den 31. Marts 1882.

Signeret: Carl Lytzen

Om sundhedsforholdene:

Om folk ved Sagdlît "...daarlige Økonomi iblandt Befolkningen, der tillige viser en mærkelig Mangel paa Lyst til at forsyne sig med Vinterføde, uagtet man skulle tro, at den sig Vinter efter Vinter stadig indfindende "Sultedød" engang maatte lære dem en bedre Økonomi."

Indberetning fra Kolonien Julianehaab for Handelsaaret 1887-88

Adresseret: Direktoratet for den kongelige grønlandske Handel. Signeret: Colonibestyrer Carl Lytzen, 31-3-1888.

Under "næringsforholdene" meddeler CL, at det "have været godt overalt, undtagen ved Missionspladsen Frederiksdal,- hvor de i f.A. fra Østgrønland tilrejste Hedninger (ca. 50 Individier) skulle have lidt meget under Trykket af Savnet af Næringsmidler i en større Del af Vinteren, saa at nogle af dem havde maattet ty til Forstanderskabet om "Fattighjælp til Føde", hvilket da er den eneste af den slags Hjælp, der iaar er udgivet her i Distriktet."

Om sundhedstilstanden i distriktet beretter CL, at den har været god, "med Undtagelse af, at de i Sommeren 1887 tilrejste Grønlændere fra Østkysten have været hjem søgte af en del Sygdom, formentlig Dysenteri, der menes for en væsentlig Del at være foraarsaget af mangelfuld Næring: - af denne sygdom siges 4 Personer at være døde."

Indberetning for finansåret 1887/88 fra Colonibestyrerne i Sydgrønland.

Til: Direktoratet. Signeret Inspektør Ryberg, Sydgrønlands Inspektorat, dateret: p.t. København, 31. dec. 88 (skrivelse nr. 47, 1888/89)

Vedr. næringstilstanden:

"Fremdeles skal der have hersket en del Nød blandt de fra Østkysten ankomne Hedninge, der nedsatte sig ved Missionspladsen Frederiksdal, og flere af dem have maattet ty til Forstanderskabet om Hjælp med Fødemidler."

Om sundhedstilstanden:

Generelt tilfredsstillende, dog: ”Fremdeles skulle de ovenfor nævnte, tilrejste Hedninge som også flere af Grønlænderne ved Colonien Holsteinsborg have lidt af Blodgang, formentlig fremkaldt ved mangelfuld Næring.”

Om befolkningstallet i hele Sydgrønland:

209 fødsler, 161 dødsfald, altså 48 flere fødte end døde.

”Til Vestkysten var endvidere tilrejst 52 Hedninge fra Østkysten”. Altså et meget stort tal set i forhold til befolkningens størrelse og forøgelsen i hele Sydgrønland!!

Indberetning om Tilstandene i Grønland (fra Septbr 1887 til Septbr 1888). (Kladde af ?)

Vedr. befolkningstallet:

”Resten af Tilvæksten skyldes, for den aller største Del Indvandring af hedenske Grønlændere fra Østkysten, som i et Antal af 50 i Sommeren 1887 bosatte sig i Julianehaab Distrikt (tilføjet: de Indvandrede hørte alle hjemme paa Strækningen ved Tingmiarmiut.”

Skrivelse no. 48, 1888/89 fra Ryberg, dateret Kbh. 31-12-1888

Meddeler om ”Tilstanden og Begivenhederne i den forløbne Del af indeværende Finantsaar”, altså en foreløbig status. Intet særskilt om Østgrønlænderne.

Indberetning for Julianehaab distrikt 31-3-1889

Signeret Carl Lytzen.

Om næringsforholdene:

”...men i den sydlige Del af Distriktet har der hersket betydelig Mangel, hvilket især blev bemærket ved Sagdlît og Ilua...”

Julianehaab, Carl Lytzen, 31-3-90

Om næringsforholdene:

”...Tilstanden var jevn god;- Fattighjælp med Føde er dog kun udgivet til Nordprøven, Sârdloq og Nanortalik...”

1890-1891

Julianehaab, Lytzen, 31-3-91

Om næringsforholdene:

”...i Vinter været knapt med Føde ved Sagdlît, det eneste Sted i Distriktet, hvor der maatte udgives nogen Fattighjælp på Forstanderskabets Regning;- dette beklagelige Tilfælde kan udelukkende regnes som foraarsaget af, at Sagdlîts Befolkning i mange uger ikke kunne komme paa Erhverv for sammenfrosne Fraadis- og Sjapismasser, der umuliggjorde al Kajakroning i næsten hele Tiden fra midt i Januar og hele Februar ud, samt ogsaa i den største Del af Marts,- ogsaa ved Nanortalik har det været noget knapt med Fødemidler saasnt Uvejir indtraf og vedvarede i nogle Dage efter hinanden;- i Norddistriktet – nordpaa lige til Sârdloq iberegnet –havde næringsforholdene i Vinter været særdeles gode,- i denne Henseende bærer dog bopladsen Qernertoq paa Østkysten Prisen, idet de dertil sidste Efteraar tagne Udflyttere skulle have haft sjældent heldig Sælfangst hele Vinteren igennem, i hvilken Henseende de altsaa helt har adskilt sig fra Distriktets øvrige Befolkning.”

Sydgrønlands Inspektorat, Brummerstedt, 21. juli 1991 (Skrivelse no. 15)

Om næringsforholdene:

”Her i den forløbne Vinter have overalt gennemgaaet gode,....., naar undtaget ved Udstedet Sagdlît under Julianehaab og til dels Nanortalik...”

Julianehaab, Lytzen, 31-3-92

Næringsforholdene berettes som gode især i den nordlige del:

”..ved Sagdlît har hersket Spækmangel i en del af Vinteren;- ved Nanortalik og i den nordlige Del af Iluas Distrikt have de økonomiske Forhold i Vinter været slette, saa at der til beboerne dér er udgivet Fattighjælp med Fødemidler fra udgangen af Januar helt til ind i Marts Maaned.”

Inspektoratet, Brummerstedt (kst), (brev no. 23 1892/93 (?))

Næringsforholdene gode, ”naar undtages enkelte Bopladser i Julianehaab Distrikt” (+Napassoq i Skt. Dsitrikt og Nyherrnhut i Ghb. Distrikt)

Til Indenrigsministeriet (23. Januar 1893, brev no. 166)

Sammenfattende til ministeriet:”Grønlandernes Næringsforhold maa i Vinter 1891-92 siges at have været gode overalt, naar undtages enkelte bopladser i Julianehaab og Sukkertoppens Distrikt samt missionspladsen Nyherrnhut i Godthaab distrikt.”

Julianehaab, Brummerstedt, 31-3-93 (brev no. 10)

Næringsforholdene gode nordpå, ”...hvorimod de for Sagdlîts og Iluas Distrikts vedkommende have været slette, saa at Forstanderskabet har maattet udgive Fattighjælp i en temmelig betydelig Grad, navnlig dog til Missionspladsen Frederiksdal og Omegns Befolkning, hvor der skulle herske Nød og Mangel på Spæk i en følelig Grad.”

Inspektoratet, 28 juni 93, no. 24.

Næringsforhold gode overalt, ”..undtagen ved frederiksdal i Julianehaab Distrikt, hvor der findes for mange Mennesker samlet.”

Direktorat til Ministeriet, 12-1-94 (no.194)

2I Sydgrønland krævede en Influenzaepidemi, som herskede i Sommeren og Efteraret 1892, flere Ofre særlig i Julianehaab, Godthaab og tildels Holsteinsborg Distrikter,...

I Sydgrønland et fald i befolkningen på 37 individer. Tillægges epidemien i Jul. Og Ghb. Distrikter.

Julianehaab, Brummerstedt, 31-3-94

Næringsforholdene har været ”temmelig trykkende”.

”..navnlig har Nanortalik, Sagdlît og Itivdleq været højst uheldigt stillede iaar, samt den overbefolkede Boplads Frederiksdal.”

Inspektoratet, Fencker, 11-6-94 (no. 5)

”Uheldigst har Julianehaab District været stillet, idet der jævnligt i Vinterens Løb, naar undtages Kolonistedet, Ilua og Qagssimiut, har været streng Tilstand.”

1894-1895

Både kolonien og inspektoratet melder om gode næringsforhold.

Julianehaab, Ringsted (?), 31-3-96

Ernæringsforhold gode, ”..med Undtagelse af Itivdleq og Qagssimiut.”

Fattighjælp givet, ”...ved Itivdleq efter hvad jeg har hørt maaske uden Grunde.”

Inspektoratet, 1895-96

”Ved det sydligste Udsted i Julianehaab distrikt er efter Indberetningen at dømme udgivet en ikke ringe Portion Fattighjælp men denne menes at være udgiven uden stræng nødvendig Aarsag.-”

Julianehaab, Brummerstedt, 31-3-97

Ernæringsforholdene forholdsvis gode, dog misfangst i kortere tid i Nordprøven og Itivdleq distrikter.

Julianehaab, Brummerstedt, 31-3-98

En del nød p.g.a. uheldig sommerfangst

Inspektoratet, Stephensen, 18-5-98 (no. 9)

En del nød i Julianehåb Distrikt.

Julianehaab, 1898-99

Ernæringsforholdene ”...gennemgaaende gode, undtagen ved Sagdlit og en kort Tid ved Ilua, der er udgivet Fatighjælp efter § 11 B med i alt til Føde 100 kr. 23 øre.”

Noget om besværlige arbejdsforhold:

Brev no. 152 , Julianehaab, Brummerstedt, 31-3-99.

Til: Direktoratet for den kongelige grønlandske Handel

”Den 13. Oktober afrejste Assistent Bugge herfra sammen med den med ”Hvalfisken” ankomne Udligger Anders Hansen til Qagssimiut, da han ifølge Direktoratets ordre skulde afløse den dér af Direktoratet ansatte Bødker Wilhelm Benjaminsen, hvilken sidste igen skulde flytte til Udstedet Itivdleq for at erstatte den i sommer afdøde Bødker Jakob Kleist.

Da imidlertid det kolde Efteraar ikke tillod Bødker Wilhelm Benjaminsens Flytning derved ifjor,

har han i Vinter arbejdet ved Kolonien, men er nu afrejst med første Fartøj herfra til Nanortalik for derfra videre at besørges til Itivdleq.”

g) Indberetninger fra missionariater og præstegæld

Fra hvert missionariat og præstegæld sendtes hvert år rapport til de danske myndigheder ikke kun om forholdene indenfor missionen, senere kirke- og skolevæsenet, men også med generelle oplysninger om forholdene i distriktet og blandt den grønlandske befolkning, fx sundhedstilstanden, jagt- og fangstforholdene, de sædelige forhold. Med indberetninger følger især for de senere år dagbøger med mere detaljerede oplysninger, skematiske indberetninger med bl.a. liste over det ansatte personale, samt mandtalsliste med oplysninger om flytninger og dødsårsager. Nogle indberetninger og dagbøger er skrevet på grønlandsk.

De følgende eksempler er taget fra Rigsarkivets gruppesager, gruppe 86.

J. Chemnitz, Lichtenau, 31-3-21:

”Men de begyndere Skolebørn staar i reglen tilbage, det kommer vist af, at hos ders Forældre har modtaget for lidt Forberedelse til deres Skolegang, men efterhaanden bliver de gerne fremmelige.”

og

”Interessen for grønlandske Anliggender, som begynder at vaagne hos nogle Mænd, medfører også mere Kritik, i alt fald hernede.”

Gerhard Egede, Julianehaab 1920/21 og Frederiksdal 1922:

Julianehåb:

Der oplyses bl.a. om mødeaktivitet blandt ungdommen (med John Høegh som leder), indsamling til et ungdomshus, samt (faldende) mødeaktivitet hos Peqatigiinniat.

Frederiksdal:

”..det er den fattigste befolkning, jeg hidtil har været hos.”

Samme år meldes om meget lille interesse for oplysning hos den voksne befolkning, fx kommer kun få til GE's foredrag.

Frederik Balle, provst, rejseberetning fra 1937:

Om Cap Farvel-distriktet (med Frederiksdal) meddeles bl.a.:

”..trist og forsømt distrikt..”

”..for en Menneskealder siden levede en efter de Herrnhuttiske Missionærers Tid økonomisk stærkt forsømt Befolkning..” (s.13)

Men: ”Befolkningens aandelige Tilstand, Skolekunderskaber og religiøse Udvikling staar efter, hvad der forlyder ikke mere tilbage end at en Række dygtige Kateketer, hyppigere Tilsyn af Præsten, regelmæssige Besøg af Provsten vil kunne faa dem saa nogenlunde paa Højde med andre Menigheder.”

Distriktet beskrives af alle som meget stort med en spredt befolkning og meget vanskelige kommunikationsforhold. Store dele af befolkningen flytter om sommeren meget rundt til fangstpladserne.

SAMTALER I NANORTALIK FEBRUAR 2002

Det følgende er sammendrag af møder og samtaler under et ophold i Nanortalik 6.-14. februar 2002 i tilknytning til min projektansættelse under Nanortalik Museum. Formålet med besøget var bl.a. at søge oplysninger hos nulevende efterkommere af de 38 østgrønlandere, der i 1900 indvandrede til Sydvestgrønland.

Sammendragene er foretaget som en redigering af mine notater taget under møder og samtaler. Der er i forbindelse med redigeringen foretaget enkelte forklaringer og tilføjelser, men det har ellers ikke været hensigten at vurdere og verificere af de givne oplysninger.

Møde med nogle af efterkommerne af de 38 indvandrede i 1900

Mødet fandt sted søndag den 10 februar 2002 om aftenen.

Mødet fandt sted på skolen i Nanortalik og var arrangeret af museumsleder Kristine Raahauge og Hendrik Kielsen i forening. Sidstnævnte var initiativtager til de aktiviteter, der den 14. april 2001 markerede 100-årsdagen for dåben af 38 østgrønlandere, som havde slået sig ned ved Frederiksdal for at blive døbt. Mødet var annonceret dels ved personlig kontakt, dels ved opslag i Brugsen, Pilersuisog m.m. Der deltog ca. 15 personer, samt Kristine Raahauge og undertegnede.

Først vist en video med optagelser af Thalbitzer i 1914, varighed 10-15 minutter. Der var optagelser fra Qaqortoq, Nanortalik og forskellige steder i den allersydligste del af distriktet, fx Nuuk, Pamialluk, Sammisog og Tukungasoq (på Kitsissut). Filmklippene viste, mennesker, konebåde, kajaker, lægens båd og mange mennesker, specielt ved Tukungasoq, der var sommerboplads. Under fremvisningen af videoen var det tydeligt, at det var kendte steder for tilskuerne, der hver gang genkendte de enkelte lokaliteter uden at skulle læse teksten.

Derefter viste Kristine lysbilleder fra arrangementerne den 14. april 2001. Billederne viser bl.a. dagens start ved kirken, kransenedlæggelse på kirkegården og sammenkomst om aftenen i Kulturhuset.

Under fremvisningen af lysbillederne og den efterfølgende snak fortalte deltagerne, dels om 100-årsdagen, dels om de østgrønlandske forfædre. Hendrik fortalte, at der fra starten havde været så stor tilmelding til deltagelse i sammenkomsten om aftenen på 100-årsdagen, at det havde sprængt budgettet, men at den lokale fisker – og fangerorganisation KNAPP havde suppleret med 3.000 kr. til at gennemføre arrangementet.

Hendriks kone Kathrine fortalte, at der på selve dagen havde været mange opringninger fra folk fra hele kysten, der har forfædre blandt østgrønlandere indvandret til sydvestkysten, men som ikke havde mulighed for at komme og deltage i dagens arrangementer. Mange af dem, der ringede, var meget følelsesmæssigt berørte og taknemmelige for, at der var taget et initiativ.

Samme dag (?) var der i radioen en udsendelse om arrangementerne i Nanortalik, bl.a. med en samtale mellem Hendrik og Johan(ne?) Petrussen. Mange har senere tilkendegivet, at de først da har fået hele historien og dermed forstået den rette sammenhæng omkring indvandringen fra Østgrønland og det store østgrønlandske befolkningsislæt i Sydvestgrønland.

En anden af deltagerne, Kristian Poulsen, fortalte, at hans bedstefar var Arqê, en af de to søskende (den anden var Inequnartoq), der var ude og derfor reddede livet, da Katiaja sprængte et hus i luften da hun satte ild til en krudtpose. (se bl.a. Knud Rasmussen (1906): Under Nordenvindens Svøbe) Han fortalte endvidere, at en af hans ”formødre” Taparo var roerske på Holms konebådsekspedition. Også Kathrine fortalte, at en af hendes ”formødre” havde været roerske på samme ekspedition.

Nogle af dem, der i 1900 kom til området fra Østgrønland, nåede ikke at bygge hus inden vinteren, og måtte derfor den første vinter bo på loftet af (?), hvorefter de byggede deres eget hus året efter.

Det fortælles, at en del af befolkning på sydøstkysten dengang i slutningen af 1800tallet havde rødligt hår, og at man tillagde dette besøgende, eventuelt overvintrende, hvalfangere. Der var, sagde man, også i dag nogle efterkommere af disse med rødligt hår.

Om Oqartaqanngitsaq fortælles, at han forlod kone og børn og i to år boede et andet sted med en anden kone og barn/børn, som han derefter forlod for at vende tilbage til den første kone.

Det fortælles, at nogle af efterkommerne efterhånden flyttede længere mod nord (fx til Nuuk), og at man først har haft kontakt med dem nu. En af deltagerne, Arnaaraq, fortalte, at en pige med aner i Østgrønland giftede sig med en dansk udligger og flyttede til Upernavik distrikt. Hun fik dog meget hjemve og vendte senere tilbage. I Upernavik kunne hun konstatere store ligheder mellem sproget dér og hendes eget sprog, bl.a. i benævnelsen af værktøj. Endvidere skulle mange lokaliteter have samme navne, fx Tasiusaq og Aappilattoq.

Kathrine fortalte, at der var en følelse af samhørighed mellem befolkningen i Østgrønland og i Sydvestgrønland. Hendes og Hendriks søn Kârale havde fx været i Kulusuk, og da man fandt ud af, at han havde østgrønlandske forfædre, og hvem de var, blev der udpeget slægtninge til ham blandt de tilstedeværende. Ifølge Kathrine har mange sydvestgrønlændere med aner i Østgrønland grædt af rørelse ved mødet med folk fra Østgrønland.

Ingen af de tilstedeværende vidste, ud fra hvilke kriterier de i 1901 døbte fra Østgrønland fik deres efternavne, fx Poulsen og Josefsen.

Besøg på Alderdomshjemmet

Besøget fandt sted mandag den 11. april om formiddagen sammen med Kristine Raahauge. Vi talte med Emma Kielsen og Sara Andreassen, der er søstre, og Tabia Simonsen.

Emma Kielsen

Emmas far var Daniel Poulsen, søn af Adam Poulsen. Daniel var ca. 8 år gammel, da familien indvandrede til Sydvestgrønland i 1900. Emmas moder var født i Nanortalik området. Men hendes mor igen var indvandret fra Østgrønland (uiarnej).

Emma er født 1921 ved Takissoq på Kitsissut. Faderen blev uddannet kateket og virkede mange steder, og Emma har således boet på mange af bopladserne i området. Som ung arbejde hun på sygehuset i Nanortalik, hvor hun har boet siden. Hendes mand var ansat ved telegrafvæsenet. Hendrik Kielsen er hendes søn.

Emma blev interviewet i 1991 af Kristine Raahauge, og hun fortalte kun lidt nyt i forhold til dengang. Hun oplyste, at der ved Illukasik (ved Oqaatsorsuaq (?)), i et huleagtigt rum under en stor sten er fundet mumier, bl.a. en kvinde med et spædbarn, samt at mumierne bar tøj af rensdyrskind. I nærheden af Illukasik skal desuden forefindes et fedtstensbrud.

Emma oplyste, at Frederik Balle, der stod for dåben 1 901, havde bestemt efternavnet Poulsen.

Sara Andreassen

Sara er søster til Emma Kielsen, ca. 10 år yngre. Hun kendte kun til Adam og Allaarutaat, ikke noget til de andre.

Sara er opkaldt efter Aallaarutaats kone. Da han lå for døden, kaldte han Sara op til sig fra Frederiksdal. Hun tog sig af ham til han døde.

Hendes far har fortalt om forholdene i den hedenske tid i Østgrønland. Sara blev, da hun fortalte om det, meget rørt og fik tårer i øjnene, da hun fortalte om sin indvandrede familie, og hun gav udtryk for, at de havde levet et meget hårdt liv, og at hun så dem som gode eksempler på folk, der forsøger deres dårlige levned, forandrer sig til det bedre og derefter lever og dør i fred.

Hun fortalte endvidere om en mand, Manasse, der havde boet helt alene et temmelig langt stykke fra dem, da hun var et stort barn/ung pige, og som hun en dag var gået på besøg hos sammen med en anden. Manasse havde da bedt hende gå til Daniel (der jo var kateket) og bede ham komme til sig og forrette gudstjeneste. Daniel var kommet dagen efter, og da gudstjenesten/nadveren var ovre, havde Manasse bedt om tilgivelse og indrømmet, at han havde slået Daniel far, Adam Poulsen, ihjel. Drabet var sket en sommer ved Kitsissut. (Sara: ”sakkortoqaaq”.)

Tabia Simonsen

(f. Jakobsen, 1930)

Tabias mor var født ved Ilivileq på den sydligste del af Østkysten, 11. januar 1900 (dato regnet ud efter solhøjden!), og var altså helt spæd, da hun som en af de 38 indvandrede til vestkysten i 1900. Hun er døbt Josefsen, gift Jakobsen. Tabias far var født i Tinuteqisaaq. Tabias familie boede i den sydligste del af distriktet, fx Sammisooq, Itilleq, Tinuteqisaaq og Qernertoq, men hun er selv vokset op i Frederiksdal.

Tabia blev gift Simonsen, og hun og manden slog sig ned som fåreavlere ved Ikigaat. I 1970 blev stedet nedlagt som det sidste ved Ikigaat, da manden omkom og Tabia flyttede til Nanortalik.

Tabia kendte Aallaarutaat fra Frederiksdal og refererede ham for at have sagt, at kun dygtige og omhyggelige mennesker kunne blive åndemanere. Hun sammenstillede dette med de forudsætninger, der i nutiden stilles ved uddannelser (ilinniarneq). Hun fortalte, at Aallaarutaat ofte optrådte med trommedans.

Tabias far Esajas Josefsen var med Knud Rasmussen i Østgrønland. Esajas var bl.a. medlem af komunerådet, og Tabias søster Talita ligger inde med forskelligt materiale fra faderen. Tabias mor var jordemoder, Eva Jakobsen, f. Josefsen.

Tabia kendte ikke historien (som datteren Arnaaraq havde fortalt aftenen i forvejen, se ref. fra arrangement søndag aften) om pigen med dansk mand, der var flyttet til Upernavik distrikt. Hendes

forklaring var, at historien kunne være fra Tabias mand eller dennes familie, som boede i Pamialluk.

Sara og Tabia fortalte, at de begge efter 100-årsdagen er blevet interviewet af KNR om ældre tider og indvandringerne fra Østgrønland. De fortalte også, at børnene den gang blev lagt i seng, når man begyndte på historierne fra Østgrønland og livet og begivenhederne dér, og at der derfor måtte være en del ting, som de ikke havde hørt om.

Om kipparneq (det at drage vestpå, dvs. til sommerbopladsene på Kitsissut):

-i gammel tid tog så godt som alle af sted, kun syge eller folk helt uden rejsemuligheder blev tilbage
-senere, da handelsstederne (qallunaaqarfiit) opstod, blev flere tilbage.

Hos Hendrik og Kathrine

Besøget fandt sted mandag den 11. februar om aftenen.

Daniel Poulsen

Hendrik fortalte om sin bedstefar Daniel Poulsen, der som ca. 8-årig (søn af Maakasak, senere døbt Adam Poulsen) kom til vestkysten i 1900 og blev døbt i 1901. Daniels oprindelige navn var Ingersii, men han blev også kaldt Tivaleeq.

Daniel blev kateketelev på Ilinniarfissuaq i Nuuk og læste bl.a. sammen med og blev gode venner med Kârale Andreassen. De var altid sammen og talte østgrønlandsk sammen. Hendrik viste et billede fra et kateketkonvent, hvor Daniel var med. Han står midt i billedet: en lille mand i hvid anorak.

Daniel var kateket flere steder i området syd for Nanortalik. Hendrik fortalte samme historie som Sara (se tidligere): Hun og en ledsager besøger en gammel mand, der er ved at dø, han beder dem hente Daniel, der kommer og forretter gudstjeneste og nadver, hvorefter den gamle efter at have modtaget tilgivelse for sine gerninger indrømmer at have slået Daniels far ihjel. Det var sket ved Kitsissut. Han havde skudt ham i hoften, gennem kajakken, så den tog vand ind og sank. Daniel havde som kateketelev i Nuuk fået besked om, at faderen var omkommet (tikinngitsoorpoq).

Hendrik sagde, at der var mange, der i tidens løb havde indrømmet (skriftet) deres misgerninger til Daniel, og at denne på en måde havde haft en ”katolsk holdning” og derfor ofte havde været uenig med og i heftige diskussioner med præsten/præsterne. Det fortælles, at kateketer ofte tog fattige eller forældreløse børn til sig.

Daniel Poulsen er begravet ved Papikatsuk.

Aallaarutaat og hans brødre

Om Aallaarutaat fortalte Hendrik, at han tidligere havde været rundt om Kap Farvel for at handle. På vej tilbage ofrede man nogle af de indkøbte varer ud for Puisortoq.

Da Adam døde, ville Aalaarutaat hævne ham og tag et sted hen øst for Kap Farvel for dér at forberede sig, men blev syg med en byld (ajuaq) i maven, lagde sig på en klippe, men så så i et syn Jesus, der helbredte ham og gav ham et forvarsel om hans kommende rejser med Knud Rasmussen op ad østkysten. Hændelsen betød, at Aallaarutaat ikke benyttede eller gik tilbage til sine evner som

åndemåner for at søge hævn. Da Aallaarutaat mange år senere var i Danmark, blev han syg og indlagt på et hospital, hvor en læge spurgte til arret efter bylden og hvem der dog havde ”foretaget den operation så godt”.

Adam og Aallaarutaat var begge høje (som deres far), mens Emanuel (Nerissannooq) var lille og muskuløs, og meget stærk. Det fortælles, at han kunne løfte og bære en rømmesæl. Det fortælles om Nerissannooq, at han, mens de endnu boede på østkysten, på et tidspunkt begyndte at forsvinde eller blive væk om natten og aftenen. Man tog derefter til den nærliggende boplads, og da folk tog imod i strandkanten, spurgte man: ”Hvem har været sammen med Nerissannooq?” – Intet svar! – Man spurgte igen, og da trådte en ung pige frem. Hende tog de med, og hun var derefter Nerissannooqs kone. Det gjorde man angiveligt for at sikre pigerne, at de blev forsørget, hvis de blev gjort gravide.

De havde en halvbror ved navn Ippertooq, der havde samme far som dem, men en anden mor. Deres far hed Nangajak, han boede i en periode sammen med Georg Qúpersimân.

Pitsuks søstre

Pitsuks to søstre blev skilt og kom hver sit sted hen. Kattaliat (Katrine, som hvis nok fik efternavnet Erngsen) kom til Sydvestgrønland. Puusuusuk kom til Ammassalik, hvor hun senere blev døbt Gundine. Gundine nævnes af Eigil Knuth fra dennes overvintring i Ammassalik. De to søstre skulle efter beskrivelserne ligne hinanden meget af væsen.

Forladte børn

Der fortælles ifølge Kathrine mange historier om børn, der bliver forladt, fx ved at blive sat af i storisen. Hun fortalte en historie om tre børn, der var forældreløse, men taget med i en umiaq. Der blev hundset med dem, og de fik hele tiden besked om at være stille og ikke til besvær. Til sidst blev de efterladt på en isflage, men blev fundet og taget med til vestkysten, hvor de blev døbt. Dette –at være stille- blev et særpræg for dem og deres efterkommere. Der fortælles bl.a. om en Ole, der blev kaldt Nipaatoq (Den Tavse). Dette er fortalt af Arnaaraq, som er datter af Tabia Simonsen (se tidligere), og som selv er meget tavs og tilbageholdende, men som ifølge Hendrik og Kathrine kan fortælle mange mærkelige historier.

Om fund

Der fortælles om mange fund og levn, fx:

-Egedeeraq, Egede Isaksen, kender til et hus, der er helt sortsodet, som er det sprængt i luften. Det ligger ved Narsaq (Peers Vig). Egedeeraq kender i det hele taget hele området vest og øst for Kap Farvel.

-I nærheden af Ikigaat findes et ”ungoorivik”, skjul for rensdyrjægere (er fortalt af Tabia Simonsen).

-I en grav skulle være fundet en guldhalskæde, der nu er forsvundet.

-Fund af mumier med tøj lavet af rensdyrskind (jf. oplysning af Sara Andreassen). Mumier og tøj skulle efter sigende være faldet helt sammen, da det blev berørt.

-Der er overlevering om vragrester mellem Tunua/aqajarqip imâ og Prins Christians Sund. Hendrik mener, at det må være en nordbo-atlanthavn, og at Ikigaat er for blæsende til at kunne være Sandhavn.

-Ved Aappilattoq findes et sted kaldet Anneraat (=Annoraat), og overleveringen siger, at navnet skyldes fund af døde folk med klæder af stof.

-Ved Pamialluk er der mange søer, og de skal være varmere end andre søer, og der fortælles om mærkelige fisk, der minder om fisk i akvarier.

-Fund af kasser/kister (illerfik), fx ved Aappilattoq, med handelsvarer og mønter (røde og grønne (kobber?)), som finderne bare har brugt som smuttesten. En sådan kasse/kiste skulle dog være fjernet af en læge (Ole, lille, bred).

Historier

Mange gamle har fortalt historier, når de kom på besøg og fik mad. Fortællingerne var en slags betaling/underholdning, mens de ventede på maden. Historierne var derfor ikke særlig lange og afpassede til ventetiden. Fortællerne var meget levende og fortalte med mange udbrud og udbrud for at levendegøre historien (avaalaartarput).

Hendrik fortalte, at de som børn fik fortalt historier af hans moder og moster. Han nævnte en fortælle teknik eller –stil, når man fortalte for børn, med indlagt sang, som var bragt videre fra fælleshuset, hvor der kunne være meget larm fra børnene, der således blev bragt til ro.

Syner

Hendrik fortalte meget om syner, som Aallaarutaat og andre havde haft, både før og efter kristningen. Lys eller lysende væsener og mennesker, ofte omkranset af lys eller glories. Jvf. historien om Aallaarutaat, der i et syn møder Jesus, da han bliver syg. Ligeledes havde Daniel en glorie om hovedet, da han blev begravet.

Hendrik berettede desuden om selvoplevede mærkelige hændelser og syn, både som barn, ung og voksen.

Gustav Holm

Om Gustav Holm fortaltes det, at han et sted i området havde fundet et sted, som han holdt meget af, og hvor han gerne ville have slået sig ned, hvis det ikke var for pligterne.

Nævnte noget om Holm i forbindelse med Aappilattup Kangikitsua.

Holm skulle efter sigende have set noget ved en sø ved Pamialluk, der fik ham til at flygte. Var i konebåd, historien er overleveret af en roerske.

Itilleq og Sammisoq

Nedlagt i 1944. Mange var tvunget til at flytte og var kede af dette. Sammenligner med Uummanaq og Qaanaaq.

Det fortælles om fangerne fra Sammisoq og Aappilattoq, at de tog på fangstture nordøst for Kap Farvel, og at de på tilbagevejen, hvis vejret var blevet koldere og Prins Christians Sund var ved at ise til og dermed farlig for kajakkerne, da måtte tage vejen omvejen via Ikeq.

Om Prins Christians Sund sagdes, at man afventede at rejse derigennem til tidevandet og dermed strømmen var med en, og at strømmen kunne være så stærk, at der ligefrem var niveauforskelle i vandet.

INDVANDRING TIL OG BOSÆTTELSE I SYDDISTRIKTET OMKRING ÅR 1900.

Den følgende fremstilling bygger i al væsentlighed på det uddrag af kildemateriale, som er gengivet i denne rapport i et foregående afsnit. Udgangspunktet er beretningen om indvandring af en gruppe på 50 østgrønlandere, og derudfra gøres rede for forskellige forhold og begivenheder, der rækker helt op i 1940'erne.

Fremstillingen skal ikke på nogen måde foregive at være et færdigt resultat, men skal tværtimod demonstrere, at allerede en begrænset arkivøgning afdækker nogle begivenheder og centrale problemstillinger, og dermed netop viser, at der synes at være tilstrækkeligt kildemateriale til at foretage en historisk undersøgelse, der belyser indvandringen af befolkningsgrupper fra Østgrønland til Sydvestgrønland og deraf afledte problemstillinger.

Indledning

I løbet af hele 1800tallet skete en indvandring af folk fra den sydlige del af Grønlands østkyst til Sydvestgrønland. I 1900 kom den sidste, store gruppe på 38 personer, og den sydøstgrønlandske kyst var dermed affolket. Antallet af individer, der indvandrede fra Østkysten til Julianehåb Distrikt i den nævnte periode er opgjort til 725, og de udgjorde en betragtelig del af den samlede befolkning i distriktet. (Gulløv 2000) Hovedparten af disse bosatte sig i det såkaldte Syddistrikt, altså i Kap Farvel området, hvor de således har udgjort en forholdsvis endnu større del af befolkningen, og hvor befolkningens sammensætning og levevis derfor må have været (og måske stadig er) stærkt præget af det sydøstgrønlandske islæt.

Langt hovedparten af de indvandrede østgrønlandere blev døbt af de herrnhutiske missionærer ved missionsstationen Frederiksdal, som var oprettet 1824 netop med det formål at tage imod og kristne de folk, som fra syd og øst ellers ville søge længere mod nord. Af kirkebogen i Frederiksdal ses, at der næsten hvert år blev døbt hedninge på stedet, dvs. østgrønlandere, og at der over hele perioden har været tale om en nogenlunde jævn strøm af indvandrere til området. (Frederiksdal kirkebog).

Indvandringen i 1887

Der har dog enkelte år være tale om større grupper, således berettes i 1887 om en samlet gruppe på 50 østgrønlandere, der havde valgt at bosætte sig i området. De slog sig i første omgang ned ved Pamialluk, hvortil overkateket Isak Lund fra Nanortalik blev sendt ned for at skaffe oplysninger, dels om gruppen, dels om forholdene på Østkysten. Af indberetningen fra Isak Lund og en medfølgende skrivelse af bestyreren ved Nanortalik, Joh. Chr. Simony, fremgår, at der til Pamialluk var ankommet fem konebåde med i alt 88 personer. Af disse var tre konebåde, som kom fra den sydlige del af Østkysten, kommet for at blive døbt og slå sig ned i Vestgrønland, mens de to øvrige både, som stammede fra Ammassalik området og i 1885 var fulgte med Holms tilbagevendende konebådsekspedition en del af vejen sydpå, men var overvintret ved Umîvik, ville handle og derefter vende tilbage til Østkysten. (Afskrifter af de to indberetninger findes i RA- Kongelige grønlandske Handel, 39b Diverse korrespondancesager.)

Folkene, der hørte til de tre konebåde, blev, som det udtrykkes i Isak Lunds til dansk oversatte beretning ”befalede af tyske Missionær at de skulde boe i Frederiksdal”, og de blev, som det fremgår af Frederiksdals kirkebog døbt dér året efter. Isak Lund oplyser i sin beretning navne og familierelationer for samtlige 50 personer, der blev i Vestgrønland, og også hvilken konebåd de hørte til. Den ene af de tre konebådsejere, Nervalik, er kendt fra Holms beretning om konebådsekspeditionen, mens en anden, nemlig Kuvânia senere bliver kendt som informant for

Thalbitzer under dennes undersøgelsesrejse i Kap Farvel distriktet i 1914 (T anvender både det gamle grønlandske navn Kuánia og døbenavnet Hendrik (egl. Heinrich). Thalbitzer (1916) og (1917) og upublicerede dagbøger (Nan Mus og KB).

Til Isak Lunds beretning er for øvrigt med anden håndskrift tilføjet en dramatisk historie om en af de 50, nemlig Pavfigigsoq. Hun var egentlig andenkone hos Sanimuínaq, en af de konebådsejere, der var vendt tilbage til Østkysten, men allerede på første del af turen havde der været uenighed mellem de to, og Sanimuínaq havde såret Pavfigigsoq i låret med en kniv og truet med at dræbe hende, når de havde forladt Vestkysten. Der var imidlertid lykkedes hende at undslippe manden ved at gemme sig i en klippehule, og nu tog Nervalik sig af hende og hun var der opført under hans husstand.

Med denne indvandring blev befolkningen i Sydgrønland forøget med 50 personer. Umiddelbart virker tallet måske ikke stort, men det skal ses i forhold til befolkningens størrelse og øvrige ændringer i befolkningstallet. I den årlige indberetning for finansåret 1887-88 om tilstandene i Sydgrønland meddeles det fra Sydgrønlands Inspektorat, at der i hele Sydgrønland i det nævnte år er sket 209 fødsler og 161 dødsfald, altså en forøgelse i folketallet på 48 individer. De indvandrede østgrønlandere skal lægges til dette tal. (RA-Indberetninger til Indenrigsministeriet.) Den østgrønlandske tilvækst i den allersydligste del af landet svarer således til 25% af fødselstallet i hele Sydgrønland og er på samme størrelse som befolkningsforøgelsen i øvrigt.

På forårsmødet den 1. maj 1888 i Julianehåb Forstanderskab blev den store indvandring og dens konsekvenser diskuteret. Udgangspunktet var, at der i løbet af vinteren var uddelt fattighjælp til ”tvende Hedninge, Fangere ved Frederiksdal”, og der var enighed om det uheldige i, at de mange tilflyttede østgrønlandere var sammenhobede i Frederiksdal, hvor forholdene i forvejen var meget ugunstige, eller med andre ord: hvor der boede alt for mange mennesker til at de kunne leve af fangsten. På denne baggrund bad man inspektoratet godkende et forslag om, at tilrejsende til distriktet fremover ikke kunne bosætte sig på nogen boplads før påræssissut (forstanderne) i samråd med beboerne havde sendt en indstilling herom til Forstanderskabets, der skulle give det endelige samtykke til bosættelsen. (RA-Den kongelige grønlandske Handel, 38 b: Forstanderskaberne 1882-99.)

Året efter kom inspektoratets godkendelse, og forstanderskabet havde således nu formel bemyndigelse til at regulere bosættelser og flytninger i distriktet. Samtidig sendte inspektoratet skrivelser til de herrnhutiske missionærer i Julianehåb Distrikt med orientering om denne beslutning, og der blev i skrivelsen gjort udtrykkeligt opmærksom på, at hensigten var at ”forhindre en Gjentagelse af det i 1887 forekomne uheldige Forhold, at de fra Østkysten s.A. ankomne Hedninge bleve sammenhobede ved Frederiksdal. (RA-Den kongelige grønlandske Handel: Sydgrønlands Inspectorats korrespondance, kopibog 1889-90, brev nr. 57 og 58.)

Oprettelse af udstedet Itilleq

De årlige indberetninger om tilstanden i kolonier i Grønland melder jævnligt om store sociale problemer i det sydligste distrikt, og flere gange nævnes specifikt Frederiksdal og den tætte befolkningskoncentration dér som et problem. (RA-Den kongelige grønlandske Handel. Indberetninger til Indenrigsministeriet.) Problematikken var ikke ny og de indberettede forhold var ikke nødvendigvis udelukkende afledt af den nylige indvandring. Situationen fik imidlertid myndighederne til at overveje en løsning problemet, og resultatet blev en beslutning om at etablere en handels- og missionsstation på øen Qernertoq på den sydligste del af Østkysten for dér at standse

de tilrejsende østgrønlandere.

1893 gik man i gang med at etablere det nye udsted, der det første år blev bemanded af overkateket Isak Lund og udstedsbestyrer Johan Petersen, der deltog i Holms konebådsekspedition som tolk. På turen sydpå deltog Rüttel, der var udpeget til at være missionær ved den missionsstation, der skulle oprettes i Ammassalik det kommende år, og som nu fik lejlighed til at møde folk fra Østgrønland. Han førte dagbog på hele turen og kunne berette om store problemer med isforholdene, hvilket betød, at man slet ikke nåede frem til Qernertoq, men så at sige på stedet besluttede sig for at anlægge udstedet ved Itilleq på Eggers Ø. (Arktisk Institut, arkivnummer A190: Rüttels dagbog for 1893, upubl.)

Planerne om etableringen af et udsted på Qernertoq faldt tilsyneladende i god jord hos Julianehåb Forstanderskab, der på forårsmødet 1893 igen diskuterede nøden og de sociale forhold ved Frederiksdal og foreslog, at en del af befolkningen dér i forlængelse heraf flyttedes til Qernertoqs omegn. Allerede to måneder efter kom Inspektoratets godkendelse heraf. I samme skrivelse godkendte inspektoratet forstanderskabets forslag om, at der skulle vælges en forstander fra det nye udsted. (RA-KGH: 38 c: Forstanderskaberne 1882-99, referat fra møde 25. april 1893, og Sydgrønlands Inspectorats korrespondance, brev nr. 67 25-6-1893)

Til gengæld var Direktoratet for den kongelige grønlandske Handel meget utilfreds med placeringen af det nye udsted, idet man mente, at det lå for tæt på Pamialluk til at man kunne opnå det, der var hovedmålet, nemlig at stoppe østgrønlanderne før de nåede til Vestkysten. Bestyreren i Julianehåb blev derfor bedt om at undersøge mulighederne for uden for store vanskeligheder og omkostningerne at flytte det nyanlagte udsted Itilleq, ikke kun over på den anden side af Ikeq sundet til Qernertoq, men et godt stykke op af Østkysten, helst til Narsaq ved munden af Lindenowfjorden eller i alt fald til Aluk eller et passende sted der omkring. Året efter blev spørgsmålet om flytning imidlertid stillet i bero, da kolonibestyreren til direktoratet havde udtalt, at oprettelsen handels- og missionsstedet ved Ammassalik sikker ville have til følge, at beboerne på Østkysten ville opgive at søge om til vestkysten, og dermed ville oprettelsen af et udsted på den sydlige del af Østkysten bortfalde. Indtil videre ønskede direktoratet dog udstedet besat. (RA-KGH: Sydgrønlands Inspectorats korrespondance, brev nr. 41 15-3-94 og brev nr. 27 1-5-95)

Udstedet Itilleq levede da heller ikke op til sit formål om at agere stopklods for tilrejsende østgrønlandere. Vareudbuddet var begrænset til stof, krudt, bly, tobak og forskellige isenkramvarer, mens det ikke var muligt at købe fx brød og kaffe. Desuden kunne spæk ikke indhandles. Ved efterårsmødet i Julianehåb Forstanderskab besluttede man at fremsende en anmodning om at åbne op for fri handel med alle handelsvarer ved Itivdleq med følgende begrundelse: ”Anlægget Itivdleq er vel oprindelig anlagt særlig med Hedningene for Øje, men Omegnen er faktisk kun beboet af Vesterlændinge der er vant til europæiske Fødemidler.” (RA-KGH: 38 c: Forstanderskaberne 1882-99, referat fra møde 25. september 1895)

I 1909 flyttede KGH butikken og indhandlingen til det nærliggende Sammisog. I 1944 blev Itilleq nedlagt og fraflyttet med begrundelse i de dårlige erhvervsforhold.

Befolkningen i Kap Farvel distriktet

I 1900 kom som tidligere nævnt den sidste indvandring fra sydøstkysten. Samme år forlod de herrnhutiske missionærer Grønland, og de herrnhutiske menigheder indgik i den grønlandske kirke. Der var ingen sammenhæng mellem disse to begivenheder, men de havde begge betydning for

befolkningen og bosættelsen i det sydlige Grønland. Presset fra øst forsvandt og der er tegn på, at der skete en spredning af befolkningen og at en del af de østgrønlændere, der havde slået sig ned ved Frederiksdal, efterhånden flyttede sydpå og bosatte sig i området ved Kap Farvel. Fra sit ophold i området i 1914 beretter Thalbitzer således, at to tredjedelen af indbyggerne i Igdlukasik er østgrønlændere og at sproget er østgrønlandsk, og hans informant Kuannia/Hendrik (se foroven) har med sin familie slået sig ned i Sammisoq. (Thalbitzer 1917)

Adskillige indtryk vidner om dårlige erhvervsmæssige og sociale forhold i området i årene efter de sidste indvandring. Thalbitzer skriver: ”På vestkysten er det gået tilbage for de indvandrede, fordi de ikke kender fangstpladserne og fangstområdet her så godt som kystens egne børn. Deres hytter er små og usle og de savner midler til at holde deres telte, både og andre redskaber... De fører kort sagt en skyggetilværelse.” (Thalbitzer op.cit.)

Indberetninger fra kirken vidner om samme forhold: I 1922 skriver Gerhard Egede fra Frederiksdal, at „...det er den fattigste befolkning, jeg hidtil har været hos“, og i provst Frederik Balles rejseberetning i 1937 beskrives Kap Farvel distriktet som et ”...trist og forsømt distrikt.” (RA-Grønlands Styrelse, gruppesag 86: 1920-40 Almindelige indberetninger fra præstegældene). Fra samme periode stammer en rejseskildring der giver det indtryk, at jo længere sydpå man kom, jo dårligere og mere primitive var forholdene og jo mere forarmede var befolkningen. (Nan Mus: P.O. Pedersen, uddrag af utrykt manuskript).

Afslutning

Indvandring i løbet af 1800tallet skabte en befolkning i Kap Farvel området med tydelig østgrønlandsk præg. Mange af de tilrejsende har først slået sig ned på steder, der i forvejen var overbefolkede, først og fremmest Frederiksdal, men har senere spredt sig. Fangstgrundlaget i området har tilsyneladende ikke kunnet bære den store tilvækst i befolkningen, den sociale nød har været stor og især de indvandrede østgrønlændere og deres efterkommere har levet under kummerlige forhold.

Indvandringerne fra Østgrønland er tegn på en dynamik i samfundet, således at grupper rejste efter mål, der forekom attraktive, i dette tilfælde forholdene i Vestgrønland. Ankommet til Vestgrønland viste sammenhobningen på få pladser sig at være uheldig, og man flyttede ud i mindre samfund.

Indvandringerne og de medfølgende problemer skabte dernæst et pres på de formelle myndigheder og samfundsinstanser Direktoratet for den kongelige grønlandske Handel og Forstanderskabet i Julianehåb, der måtte forholde sig til situationen og tage forholdsregler, der skulle løse problemerne eller i det mindste forhindre, at forholdene blev forværret. I denne sag oprettelse af et udsted til at stoppe indvandringen og en bemyndigelse til forstanderskabet til at regulere i bosættelsen.

Samme mønster ses i første halvdel af 1900tallet, hvor fiskeriet fik stadig større samfundsøkonomisk betydning og dermed fik indflydelse på bosætningsmønstret i området, og dette kan aflæses af diskussionerne i de lokale organer. I 1930 foreslog kommunerådet at flytte udstedet Sammisoq til Itilleq (altså tilbage igen!), da befolkningen i Itilleq nu var større end i Sammisoq, og da der var større udvikling i erhvervsforholdene i Itilleq. Det blev imidlertid ikke til noget, og i 1943 anbefalede Landsrådet i Sydgrønland, at der ”til afhjælpning af tilstanden i Julianehåbs Syddistrikt,.....træffes foranstaltninger til at lette befolkningens fraflytning fra dette distrikt og til at skaffe foregangsmænd derved for at vække befolkningens interesse for erhvervene.” I 1944 blev udstedet nedlagt og området blev affolket. Nogle af efterkommerne

fortæller i dag, at mange var tvunget til at flytte og at de var kede af dette, og der trækkes paralleller til flytningen fra Uummannaq og Qaanaaq i Thule området.

Indvandringerne i 1800tallet fra Sydøstgrønland til Vestgrønland kan ses som et kapitel i den østgrønlandske befolknings historie og under et som en del af historien om de eskimoiske vandringer i Grønland. Men de er samtidig en del af historien om befolkningen og bosættelserne i Kap Farvel distriktet, og dermed en vigtig af historien i Nanortalik Kommune.